

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet

Merima Skenderović

Ishodi učenja u osnovnoškolskoj nastavi jezika i književnosti

(od V do IX razreda)

Završni magistarski rad

Mentor: Prof. dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, juni 2020.

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet

Merima Skenderović

Indeks br. 3029/2018, vanredna studentica

Odsjek za književnosti naroda BiH i bosanski, hrvatski i srpski jezik

**Ishodi učenja u osnovnoškolskoj nastavi jezika i književnosti
(od V do IX razreda)**

Završni magistarski rad

Mentor: Prof. dr. Muhidin Džanko

Sarajevo, juni 2020.

UVOD	1
1. Ključne kompetencije	3
2. Kurikulum i reforma	5
2.1. Pojam i definiranje	5
2.2. Predmetni kurikulum.....	8
2.3. Kurikulum i nastavni program	9
2.4. Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u BiH	11
3. Ishodi učenja	15
3.1. Planiranje	18
3.2. Učenje i podučavanje	19
3.3. Praćenje i vrednovanje	22
3.4. Stvaranje okruženja za učenike	25
3.5. Saradnja.....	26
4. Bloomova taksonomija	27
5. Strategije za primjenu ishoda učenja u nastavi jezika i književnosti	34
6. Primjeri nastavnih priprema	35
6.1. Peti razred	36
6.1.1. Priprema br. 1.....	36
6.1.2. Priprema br. 2.....	37
6.1.3. Priprema br. 3.....	40
6.2. Šesti razred	43
6.2.1. Priprema br. 1.....	43
6.2.2. Priprema br. 2.....	45
6.2.3. Priprema br. 3.....	47
6.3. Sedmi razred	49
6.3.1. Priprema br. 1.....	49
6.3.2. Priprema br. 2.....	52
6.3.3. Priprema br. 3.....	54
6.4. Osmi razred	56
6.4.1. Priprema br. 1.....	56
6.4.2. Priprema br. 2.....	58
6.4.3. Priprema br. 3.....	60
6.5. Deveti razred	63

6.5.1.	Primjer br. 1	63
6.5.2.	Primjer br. 2	65
6.5.3.	Primjer br. 3	67
ZAKLJUČAK	70
Literatura i izvori:	72

UVOD

"Ishodi učenja su važni za priznavanje ... Temeljno pitanje postavljeno studentu koji je diplomirao zato u budućnosti više neće biti: 'Šta si činio da bi dobio diplomu?', već će pitanje biti: 'Šta možeš raditi sada kad si stekao diplomu?'. Taj pristup je od važnosti za tržište rada i također je fleksibilniji ako se uzmu u obzir pitanja kao što su cjeloživotno učenje, netradicionalno učenje, te druge forme neformalnih obrazovnih iskustava." (Purser, Council of Europe, 2003.)¹

U savremenom svijetu, kada su izazovi u obrazovanju svakog dana sve veći, zadatak nastavnika jeste prilagoditi nastavni proces učeniku koji živi i raste u takvom okruženju i naučiti ga vještinama koje će mu trebati u okviru njegovog cjeloživotnog učenja. Nastava Bosanskog jezika i književnosti, također, doživljava promjene koje su uvjetovane upravo takvim izazovima i zahtjevima učenika koji odrastaju u vremenu snažnog tehničkog napretka i dostupnosti informacija u svakom trenutku. Tokom posljednje decenije razvile su se nove potrebe kako kod pojedinaca tako i u društvu, što je značajno promijenilo sam okvir u kojem se odvija odgoj i obrazovanje.

Kada govorimo o nastavi jezika i književnosti, ono što se u posljednje vrijeme zanemaruje, stvarajući tako generacije koje su ionako naučene samo na čitanje naslova i senzacionalističkih tekstova, jeste sam proces čitanja i pristupa tekstu. Da bi nastavu učinio zanimljivijom, učeniku čija je pažnja vrlo kratkog trajanja, nastavnik često zanemaruje sam proces čitanja i prelazi na dijelove časa gdje će učenicima nastavnu jedinicu približiti kroz određene načine igre. Posljednje PISA testiranje pokazalo je poražavajuće rezultate kada je u pitanju funkcionalna pismenost učenika, a ta pismenost podrazumijeva i samo razumijevanje teksta. Upravo zbog toga, nastava koja je bazirana na ishodima učenja poseban naglasak stavlja na samu aktivnost čitanja. Primjetno je da učenici sve slabije izražajno i jasno čitaju, a zbog toga ponekad vrlo teško i nespretno izražavaju svoje misli.

Nastavni planovi i programi, prema kojima se nastava trenutno odvija u Kantonu Sarajevo, ne zadovoljavaju potrebe učenika niti nastavniku dozvoljavaju da sam kreira i bira metode kojima će na najbolji način učeniku približiti sadržaje koje mora usvojiti. Nastavnik od nastavnog plana i programa može odstupiti tek 20% i to u određenim, opravdanim uvjetima. Ishodi učenja koji su

¹ <http://www.unizg.hr/studiji-i-studiranje/cjelozivotno-obrazovanje-i-usavrsavanje/podrska-nastavnicima/ucenje-i-poucavanje-u-visokom-obrazovanju-upravo/kurikulum/> (preuzeto 25. 6. 2019.)

definisani u okviru kurikularne reforme, koja se od 2011. godine provodi u Kantonu Sarajevo, olakšali bi rad nastavnicima, naročito onima koji tek počinju, ali i unaprijedili sam proces učenja u odnosu na dosadašnji koji učenike ne sprema za samo tržište rada.

Cilj ovog rada jeste pokazati na koji način će dobro definisani ishodi učenja, koje nastavnik primjenjuje u nastavi jezika i književnosti, doprinijeti boljem i uspješnijem usvajanju novih sadržaja, ali i kako ti sadržaji moraju biti prilagođeni svakom učeniku na njemu prihvatljiv način učenja da bi krajnji rezultat bio što uspješniji. Ne smije se zanemariti ni proces inkluzije koji se već aktivno provodi u svim sarajevskim osnovnim i srednjim školama i naglasiti da bi ishodi učenja posebno bili kreirani za učenike sa poteškoćama u razvoju. To bi bila dobra smjernica za nastavnike koji nisu prošli nikakve posebne obuke niti edukacije za rad sa takvim učenicima, a svakodevno ih podučavaju koristeći vlastitu kreativnost, pomoć i upute roditelja, zaposlenika škole ili učenika iz odjeljenja.

Nemoguće bi bilo pisati o ishodima i načinu na koji se oni pišu, a ne spomenuti i objasniti razliku između nastavih planova i programa i pojma kurikulum.

Podaci koji se navode u radu rezultat su desetogodišnjeg rada i iskustva u nastavnom procesu u osnovnim i srednjim školama u Kantonu Sarajevo, ali i eksperimentalnog realiziranja časova definisanih na ishodima učenja (nakon odslušanih edukacija) te aktivnim učešćem u radnoj grupi za izradu predmetnog kurikulumu za nastavni predmet Bosanski jezik i književnost, Hrvatski jezik i književnost i Srpski jezik i književnost pri Ministarstvu za obrazovanje, nauku i mlade Kantona Sarajevo.

Rad će, također, prikazati sličnosti i razlike, dobre i loše strane koje sa sobom nosi nastava bazirana na ishodima učenja, u odnosu na nastavu koja se trenutno odvija u školama u Kantonu Sarajevo. Istraživački dio rada prikazan je kroz nastavne pripreme za svaki razred predmetne nastave (od V do IX razreda) i izvještaj (komentar) nakon realiziranih časova baziranih na ishodima učenja.

1. Ključne kompetencije

Nove potrebe koje se javljaju u obrazovanju dale su motivaciju, ali i pred obrazovni sistem stavile nove zahtjeve da odgovori na njih tako što će kod učenika razvijati kompetencije koje su mu potrebne za život i rad u novoj i stalno promjenjivoj tehnološkoj, ekonomskoj, informatičkoj i društvenoj stvarnosti. Svaki pojedinac u društvu trebao bi svoja znanja temeljiti na cjeloživotnom učenju. Ta znanja podrazumijevaju osam ključnih kompetencija koje su 2006. godine definisane preporukom Evropske unije. U sve globaliziranijem svijetu pojedincima je potreban širok raspon vještina kako bi se prilagodili i napredovali u okolini koja se brzo mijenja. Zato se nastava bazirana na ishodima učenja, u svim nastavnim predmetima, više temelji na vještinama i samoj primjeni znanja, umjesto na ponavljanju naučenih činjenica.

Izvorni program cjeloživotnog obrazovanja oblikovan je kako bi ljudima ponudio mogućnosti učenja u bilo kojem životnom razdoblju. Kompetencije predstavljaju dinamičnu kombinaciju kognitivnih i metakognitivnih vještina, znanja i razumijevanja, međuljudskih, intelektualnih i praktičnih vještina te etičkih vrijednosti koje omogućavaju pojedincu da aktivno i efikasno djeluje u specifičnoj situaciji, ali i da bude savjestan i odgovoran član društva u kojem živi.

Osnovne ključne kompetencije su:

- *Komunikacija na maternjem jeziku*
- *Komunikacija na stranom jeziku*
- *Matematička pismenost i osnovna znanja iz nauke i tehnologije*
- *Digitalna kompetencija*
- *Učenje kako se uči*
- *Međuljudska i građanska kompetencija*
- *Poduzetništvo i smisao za inicijativ*
- *Kulturno izražavanje.*²

Sve nabrojane kompetencije međusobno se povezuju i poželjno je da svaka od njih nađe svoje mjesto u nastavnom procesu. Prve četiri kompetencije su kurikulumske, a posljednje četiri tzv.

²<http://civitas.ba/mreza/izvjestaji-studije-i-preporuke/medjupredmetni-pristup-u-razvoju-interpersonalne-i-gradjanske-kompetencije-kod-ucenika/>; (preuzeto 25. 6. 2019.)

kroskurikulumske. U dosadašnjoj nastavi to bi se nazivalo korelacija među predmetima, što je, na neki način, i do sada bilo zastupljeno u nastavnim pripremama. Međutim, važno je naglasiti da postoje prenosive kompetencije koje je moguće primijeniti i kombinovati u različitim nastavnim predmetima, ali i one koje su područno specifične i koje su usko vezane za određenu sferu izučavanja. Sve kompetencije moraju sadržavati: znanja (teorijska i praktična), vještine (spoznajne, psihomotoričke i socijalne) te samostalnost i odgovornost. Ključne kompetencije su baza za postavljanje i definiranje ishoda učenja za svaki nastavni predmet. Vrlo je važno naglasiti da je u nastavnom procesu bitno razlikovati kompetencije koje posjeduje ili treba posjedovati nastavnik i one koje treba usvojiti učenik, što je podudarno sa konačnim ishodima u nastavi, jer u planiranju sata nastavnik mora planirati aktivnosti koje sam mora izvršiti i one koje su predviđene za učenike. Cilj ovakvog pristupa nastavnom procesu jeste da usmjerava učenike da kombinuju, ispituju, ali i primjenjuju znanja o nekoj pojavi iz različitih perspektiva. U tom smislu, predmetni sadržaj je u funkciji razvoja kompetencija i one se grade u okviru predmetnih znanja, u nastavnom i vannastavnom kontekstu učenja.

Prva ključna kompetencija jeste komunikacija i dobro poznavanje maternjeg jezika. Međutim, u podučavanje maternjeg jezika i književnosti potrebno je uključiti i aktivnosti koje će učenika pripremiti za dalje obrazovanje, ali i za demokratsko društvo i tržište rada koje se mijenja. Kompetencije se kontinuirano razvijaju tokom svih ciklusa obrazovanja.

Glavna je svrha nastave materinskoga jezika, pa tako i nastave Hrvatskoga jezika, razviti u učenika komunikacijsku kompetenciju. Međutim, s njom paralelno treba razvijati i lingvističku kompetenciju. Lingvističko pojmovlje svih jezičnih razina treba služiti različitim oblicima pisane i govorene komunikacije sa različitim svrhama i namijenjenih različitoj publici. Jezične se kompetencije, lingvistička i komunikacijska, odnose na znanje o jeziku i vještinu uporabe jezičkog znanja. Lingvistička se kompetencija odnosi na učenje norme standardnoga jezika (gramatička, pravopisna, i pravogovorna stručnost te bogaćenje rječnika; znanje o jeziku). Komunikacijska se kompetencija odnosi na funkcionalnu primjenu znanja (pragmatična stručnost; jezično znanje). Uz ovako opisanu

*jezičnu kompetenciju u nastavi materinskoga jezika treba razvijati i sociolingvističku, diskursnu i strategijsku kompetenciju.*³

Nastava koja uključuje ključne kompetencije i koja je bazirana na ishodima učenja mora uključivati razvijanje vještina kao što su: dobra i jasna komunikacija, prezentacija, planiranje, timski rad, ali i praktično istraživanje i primjena naučenog, a sve nabrojane vještine dio su izučavanja nastavnog predmeta Bosanski jezi i književnost. Zato je ova kompetencija na prvom mjestu, jer je bez nje nemoguće izučavanje bilo kojeg nastavnog predmeta ili oblasti.

Ono što nastavnicima često predstavlja problem, naročito onima koji su dugo u nastavnom procesu, naviknuti na dosadašnji način educiranja, jeste kako i na koji način osmisliti nastavu koja neće podrazumijevati samo frontalni metod podučavanja, nego prenijeti težište sa nastavnika i sadržaja na učenika i njegova postignuća. Ono što je bitno istaknuti jeste to da će se sadržaji u ovakvoj nastavi prilagođavati učeničkim mogućnostima i na osnovu toga će se vršiti vrednovanje usvojenog znanja i njegove primjene. Formativne procjene bit će važan dio svakog nastavnog sata, a sam nastavnik će kreirati i određivati parametre za procjenu na osnovu potreba, ali i postignuća svojih učenika.

2. Kurikulum i reforma

2.1. Pojam i definiranje

Kurikularna reforma pojam je koji se u posljednje vrijeme često čuje, kako u medijima tako i u obrazovno-odgojnim ustanovama. Provođenje takve reforme je neophodno i ona je već počela u Kantonu Sarajevo. Sam pojam *reforma* upućuje na promjenu koja se ne dešava preko noći i čije provođenje podrazumijeva duži vremenski period, a kurikulum je samo jedan dio koji je uključen u sam reformski proces. Osnova kurikularne reforme jeste promjena naglaska koji se, za razliku od dosadašnjih nastavnih planova i programa, sa nastavnog sadržaja prebacuje na potrebe svakog

³ Listeš S., Grubišić Belina L.; *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.*,

učenika i njegova postignuća. Zbog toga se reforma mora zasnivati na ishodima učenja i razvijanju ključnih kompetencija svakog pojedinog učenika.

Vrlo je važno definirati sam pojam kurikulum i šta sve on podrazumijeva, jer ga mnogi često izjednačavaju sa pojmom *nastavni plan i program*. Rosandić u svojoj *Metodici književnog odgoja* o samom pojmu i njegovom nastanku navodi sljedeće:

*Suvremeno programiranje odgojno-obrazovne djelatnosti utemeljuje se na teoriji kurikula (kurikulskoj teoriji). Ta teorija ima dužu povijest, a izrazitiju afirmaciju doživljava dvadestih godina 20. stoljeća u Americi, zatim se širi u Evropu. Godine 1924. Bobbit objavljuje djelo Kako oslikati kurikulum (How to Make Curriculum) kojim započinje primjena teorije kurikula u reformnim pokretima i programiranju odgojno-obrazovne djelatnosti. Šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljećau europskim školskim sustavima programiranje se utemeljuje na teoriji kurikula. Unescov insitut za pedagogiju u Hamburgu promiče teoriju kurikula u europskim zemljama. Ta teorija postala je zajednička teorija u reformnim projektima školskoga sustava u europskim zemljama.*⁴

Svaki kurikulum mora sadržavati informacijski niz koji sadrži sljedeće informacije:

- a) situacija i razvoj društva (sociološko-antropološke informacije),
- b) stručna sprema koja je društvu potrebna,
- c) situacija o razvoju nauke,
- d) opće informacije o učenicima kojima je kurikulum namijenjen.

Nažalost, u Bosni i Hercegovini, ali i u susjednim državama, o ovom pojmu i njegovoj primjeni počinje se govoriti skoro stotinu godina poslije. Naravno da se ponešto provodilo u nastavnom procesu i to djelovanjem i radom prosvjetnih radnika koji su pratili svjetske trendove u obrazovanju. Ovdje se uvijek više govorilo teoretski, a manje se primjenjivalo u samoj nastavi.

Naziv curriculum (pohrvaćeni naziv kurikulum) različito se tumači. Riječ je o višeznačnome terminu („terminu indikatoru“). Međutim, tri su njegova osnovna značenja:

1. *kurikul se rabi u značenju sadržaja odgojno-obrazovnoga procesa i u tom značenju izjednačuje se s nastavnim planom i programom.*

⁴ Rosandić, Dragutin; *Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.; str. 9*

2. *kurikul/kurikulski sustav obuhvaća aktivnosti (djelatnosti) koje se odnose na planiranje, primjenu i vrednovanje kurikula, tj. na proces kojemu su rezultat kurikul shvaćen kao „struktuirana serija čestica znaja“.*
3. *kurikul označava i tehnike kurikulskog planiranja, razvoja kurikula, operacionalizaciju koncepta kurikulskog razvoja.*⁵

Razvoj savremenog poimanja kurikuluma ne može se u potpunosti shvatiti samo kroz ideje pojedinih osoba, budući da su te ideje posljedica sveopćeg duha vremena u kojemu su živjele ili žive. Drugim riječima, one su rezultat širih društvenih, političkih i ekonomskih promjena, razvoja kulture, religije, industrije i nauke sa kojima se zajedno mijenjala i ljudska svijest, na pojedinačnoj i kolektivnoj razini. Ovdje je zapravo riječ o „duhu vremena“ koji neminovno utječe na život svakog pojedinca. Zato se ni razvoj niti primjena kurikuluma ne može posmatrati izvan historijske, društvene i kulturne sfere. Ako se posmatra situacija u susjednim zemljama u kojima je kurikularna reforma doživjela neuspjeh, zbog nesuglasica političkih vrhova, postavlja se pitanje u kojem će pravcu provođenje takve reforme ići u Bosni i Hercegovini? Neminovno je da dosadašnji obrazovni sistem mora podleći određenim promjenama, ne zato što se do sada nije pokazao kao dobar, nego zato što društvo napreduje u svakom svom segmentu, a obrazovni sistem mora pratiti te promjene. Ishodi učenja možda nisu najbolje rješenje, ali daju dobru osnovu za početak, za dalje usavršavanje i nadogradnju. Mnogi teoretičari su pisali o ideji kurikuluma iza koje uvijek stoji ideologija koja priprema učenika, budućeg građanina za život po pravilima koje mu postavi ta ideologija. Najviše je o tome govorio Michael Apple u knjizi *Ideologija i kurikulum*.

Istraživanje veze između ideologije i kurikuluma i između ideologije i argumentacije u obrazovanju ima važne implikacije za kurikulum i teoriju i politiku obrazovanja uopće...kritički treba ispitati ne samo „kako učenik stječe više znanje“ (što je dominantno pitanje na našem području istraživanja, uvijek usmjerenom na efikasnost), nego i „zašto i kako se određeni aspekti kolektivne kulture predstavljaju u školama kao objektivno, činjenično znanje.“⁶ (Apple, 2012; 73).

⁵ Rosandić, Dragutin; *Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005.; str.67*

⁶ https://kupdf.net/download/apple-ideologija-i-kurikulum_58bd4ba6e12e893d1eadd376_pdf (preuzeto 25. 6. 2019.)

2.2. Predmetni kurikulum

Predmetnim kurikulumom određuju se svrha i ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta, njegova vertikalna i horizontalna struktura, odgojno-obrazovni ishodi, indikatori i opisi tih ishoda te nivo usvojenosti i vrednovanje.

Autori predmetnog kurikuluma određuju pojam znanja s gledišta svog predmeta i pritom uvažavaju opće određenje tog pojma.⁷

Pri izradi predmetnog kurikuluma neophodno je prvo dati opis predmeta, a zatim navesti njegove ciljeve u svakoj oblasti izučavanja.

Odgojno-obrazovni ishodi, njihova razrada i opisi moraju biti određeni su za svaku pojedinu godinu učenja i podučavanja određenog nastavnog predmeta. S obzirom na to da se maternji jezik ubraja u nacionalnu grupu predmeta, bit će vrlo teško definirati predmetni kurikulum na državnoj razini.

Jedini dokument koji trenutno funkcionira na teritoriji cijele države jeste *Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini* o kojoj će biti riječi u narednim poglavljima.

Kada se govori o predmetnom kurikulumu za Bosanski jezik i književnost, koji prati sve faze obrazovanja, činjenica je da to mora biti jedan cjeloviti dokument koji će u sebi sadržavati sve one segmente koje i nastavnik i učenik moraju primijeniti ili usvojiti u određenj fazi.

U raspravama o kurikulumu koji se namjenjuje književnom odgoju i obrazovanju postavlja se pitanje količine saržaja. Pojam količine obično se povezuje sa brojem tekstova i pisaca koji čine didaktički korpus u pojedinim razredima, pojedinim odgojno-obrazovnim stupnjevima ili tipovima škole. Osim tekstova kao primarnih sadržaja nastave književnosti, postavlja se pitanje književnog znanja/znanja o književnosti.⁸

Kada je u pitanju predmetni kurikulum za Bosanski jezik i književnost, nastavnici koji su prošli obuku i morali realizirati najmanje šest časova baziranih na ishodima učenja, najveću zamjerku su dali za nedostatak posebne oblasti koja bi se bavila gramatikom. Međutim, kada se detaljnije

⁷ Rosandić, Dragutin; *Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.; str. 12*

⁸ Rosandić, Dragutin; *Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.; str. 20*

iščitavaju ishodi, može se primijetiti da se čak i u oblasti čitanja, naročito informativnih tekstova, ishodi mogu primijeniti za izučavanje određene tematske cjeline ili nastavne jedinice iz gramatike ili pravopisa. U kurikulumu je najvažnije odvojiti se od sadržaja i baviti se općenitim ishodom na kraju određenog perioda ili godine školovanja. Više se ne bi trebala postavljati stroga granica između časova na kojima se obrađuje nastavna jedinica iz književosti, gramatike, pravopisa ili medijske kulture. Učenika treba osposobiti da na jednom primjeru može primijeniti svoja znanja iz različitih oblasti koje ovaj predmet podrazumijeva u svome izučavanju.

2.3. Kurikulum i nastavni program

Kada je u pitanju kurikularna reforma, koja se, nažalost, trenutno provodi samo na nivou kantona, umjesto na teritoriji cijele države, pojam kurikulum obuhvata sva tri segmenta koja Rosandić definira. Međutim, u prvom planu jeste tačno definiranje ishoda za različite oblasti definirane u samom opisu predmeta i njegovim ciljevima za svaki razred, a tek nakon toga slijedi revidiranje ili prilagođavanje postojećih nastavnih planova i programa ili pisanje sasvim novih.

Postavlja se pitanje da li je kurikulum isto što i nastavni plan i program?

Odgovor je negativan, jer je kurikulum širi pojam od pojma nastavni plan i program. Nastavni planovi i programi obuhvataju nastavne jedinice i njihov broj po oblastima, dok kurikulum, pored toga, jasno precizira krajnje ciljeve, odnosno ishode za svaku navedenu nastavnu jedinicu i navodi konkretne upute nastavniku za određeni uzrast učenika.

Teoretičar D. Knab smatra da se o kurikulu može govoriti samo onda kad se u paradigmu uključuju ŠTO (sadržaj), ZAŠTO (svrha, cilj), KAKO (metodički model – metodička strategija).

Teoretičar H. Rumpf ističe da se razlika između programa i kurikula očituje već u pristupu sadržaju (ŠTO). Program nabraja sadržaje, kurikulum govori o znanstvenoj utemeljenosti sadržaja i svrhe/cilja, o procesima učenja u kojima „sadržaji i ciljevi povezani s tim sadržajima stvarno potiču učenje.“ Teoretičar S. B. Robinsohn smješta kurikulum u širi društveni prostor. Kurikulum izlazi iz zatvorenog kruga škole, odgojno-obrazovni proces usmjerava i prilagođava sadašnjem i budućem modelu kulture.⁹

⁹ Rosandić, Dragutin; Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.; str. 10

Svi teoretičari slažu se da je zajednički cilj ovakvog odgoja i obrazovanja pripremanje učenika za suočavanje sa različitim životnim situacijama. To ustvari podrazumijeva ono cjeloživotno učenje i primjenu svih ključnih kompetencija koje će pojedincu biti potrebne za buduće zanimanje, tržište rada, ali i za rješavanje životnih problema.

Izučavanje maternjeg jezika i književnosti nudi mnogo takvih primjera koji pred učenika stavljaju suočavanje sa različitim životnim situacijama, ali ga i pripremaju da u budućnosti bude dobar govornik i odgovoran građanin koji vlada pravilima standardnog jezika.

U teoriji su razgraničeni pojmovi program i kurikulum. Prema Spitzovu tumačenju, kurikulum je širi od programa i temelji se na znanstvenoj osnovi. Prestruktuiranje sadržaja, ciljeva i metodičkog modela organiziranog učenja ostvaruje se na znanstvenoj osnovi. Teorija kurikuluma, dakle, nastupa kao znanstvena teorija.¹⁰

Posmatrajući različite teorije koje govore o kurikulumu i njegovom razvoju, može se zaključiti da on izlazi iz zatvorenog školskog kruga, a proces odgoja i obrazovanja usmejava prema različitim modelima razvoja ličnosti, ali i kulture u budućnosti.

Zato je u razvoj kurikuluma vrlo bitno uključiti niz informacija koje će doprinijeti da on bude dobro postavljen u vremenu i usmjeren prema generacijama koje dolaze.

Te informacije podrazumijevaju: trenutnu situaciju u društvu, potrebe tržišta rada, odnosno stručne spreme koje su u tom trenutku najpotrebnije, situacije o razvoju nauke i potrebe onih kojima je kurikulum namijenjen.

¹⁰ Rosandić, Dragutin; Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.; str. 10

Da bi se razlika između kurikuluma i nastavnog programa najbolje razumjela, dovoljno je pogledati sljedeću tabelu koju je D. Rosandić predstavio u svojoj knjizi:

NASTAVNI PROGRAM I KURIKUL (razlikovna tablica)	
NASTAVNI PROGRAM	KURIKUL
<ul style="list-style-type: none"> • uži pojam 	<ul style="list-style-type: none"> • širi pojam
<ul style="list-style-type: none"> • nabiranje sadržaja 	<ul style="list-style-type: none"> • znanstveno tumačenje sadržaja prema utvrđenim kriterijima znanstvene metodologije
<ul style="list-style-type: none"> • bez metodičke strategije 	<ul style="list-style-type: none"> • razrađena metodička strategija odgojno-obrazovnog procesa (nastave, izvannastavne i izvanškolske djelatnosti)
<ul style="list-style-type: none"> • bez strategije vrednovanja odgojno-obrazovnih postignuća 	<ul style="list-style-type: none"> • razrađena strategija vrednovanja odgojno-obrazovnih postignuća (interno i eksterno vrednovanje)
<ul style="list-style-type: none"> • uži kontekst (škola, roditelji) 	<ul style="list-style-type: none"> • širi kontekst (društveni, kulturni), prilagodba sadašnjem i budućem kulturnome modelu (modelu kulture)
<ul style="list-style-type: none"> • znanje (sposobnosti i navike) 	<ul style="list-style-type: none"> • kvalifikacije, dispozicije, kompetencije; primjena u životnim situacijama
<ul style="list-style-type: none"> • djelomičan sustav (što, zašto) 	<ul style="list-style-type: none"> • cjelovit sustav (što, zašto, kako u kojim i kakvim uvjetima, cjelokupni tijek odgojno-obrazovnog procesa)

Tabela 1. Rosandić, Dragutin; Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005.str.68

2.4. Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u BiH

Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje BiH napravila je prvi korak ka realizaciji i kreiranju nastavnih planova i programa baziranih na ishodima učenja izdavanjem dokumenta, odnosno *Zajedniče jezgre definirane na ishodima učenja* za svaki nastavni predmet.

Dokument obuhvaća Zajedničku jezgru cjelovitih razvojnih programa za predškolski odgoj i obrazovanje, zajedničke jezgre nastavnih planova i programa definirane na ishodima učenja (ZJNPP) za osam odgojno-obrazovnih područja te Smjernice za provedbu Zajedničke jezgre definirane na ishodima učenja (ZJ) u nastavne planove i programe i Smjernice za provedbu ZJNPP-a za kroskurikulska i međupredmetna područja. Nakon prelaska na devetogodišnji sustav osnovnoga odgoja i obrazovanja na cijelome području

Bosne i Hercegovine i provedene analize nastavnih planova i programa uočena je potreba za poboljšanjem odgojno-obrazovnog procesa u smislu usmjerenja na ishode učenja, kao i usklađivanje s europskim standardima.¹¹

Kada je u pitanju nastava Bosanskog jezika i književnosti, sve nastavnice i nastavnici osnovnih škola u Kantonu Sarajevo prošli su obuku za provođenje nastavnog procesa sa definisanim ishodima učenja te realizirati najmanje šest časova na osnovu usvojenih znanja. Već od septembra 2019. godine nastava bazirana na ishodima učenja eksperimentalno se provodi u šest škola u Kantonu Sarajevo i to u III i VI razredu.

Okosnicu ovakve nastave činit će uloga nastavnika, aktivnost svakog pojedinog učenika, a sadržaji će po potrebi biti reducirani. Da li će ovakav pristup nastavi donijeti bolji uspjeh u odnosu na sadašnji ili će umanjiti kvalitet usvojenih znanja, ostaje da se vidi. Važno je naglasti da i BiH mora slijediti evropske standarde i modele nastave koji su se pokazali kao vrlo uspješni kada je u pitanju realizacija nastavnog procesa. S obzirom na specifičnost predmeta Bosanski jezik i književnost, vrlo je važno znati na koji način učeniku približiti taj reducirani sadržaj, a ne oštetiti ga za određena znanja.

U *Zajedničkoj jezgri definisanoj na ishodima učenja* predmet maternji jezik i književnost zasniva se na prvoj ključnoj kompetenciji (komunikacija na maternjem jeziku) u okviru jezičko-komunikacijskog područja.

Izučavanje predmeta Bosanski jezik i književnost u *Zajedničkoj jezgri* sadrži tri *oblasti* (čitanje, pisanje i usmeno izražavanje), a svaka od ovih oblasti ima svoje *komponente* na osnovu kojih se definišu ishodi učenja.

Indikatori za svaki ishod definisani su u skladu sa uzrastom (po trijadama) i to: kraj predškolskog odgoja i obrazovanja (5/6 godina), kraj 3. razreda (8/9 godina), kraj 6. razreda (11/12 godina), kraj devetogodišnjeg odgoja i obrazovanja (14/15 godina) i kraj srednjoškolskog odgoja i obrazovanja (18/19 godina). Ovim dokumentom Agencija je napravila prvi korak reformskog pristupa nastavi definisanoj na ishodima učenja. Ono što je olakšavajuće za same učitelje i nastavnike jesu jasno definisani koraci koje treba provesti u toku obrade određene nastavne jedinice. Svaka od tri oblasti

¹¹ *Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini*; APOSO, Mostar, 2018.; str.8

koja je definisana u ZJ ima svoje pokazatelje na osnovu kojih nastavnik može vrlo jednostavno procijeniti da li su njegovi učenici dostigli ishode koji su planirani za taj nastavni sat i u kolikoj mjeri su ti ishodi ostvareni. Na kraju ovog dokumenta nalaze se obrasci za vrednovanje i skala na osnovu koje se može odrediti nivo znanja za svakog učenika. Međutim, potrebno je definirati ishode učenja za svaki razred i svaki uzrast, jer se postavljeni ishodi znatno razlikuju unutar ovako definisanih trijada.

Kada je u pitanju nastava književnosti, predviđeno je da svaka nastavna jedinica bude realizirana kroz tri nastavna sata. Svaki sat obuhvatio bi po jednu od navedenih oblasti (čitanje, pisanje, usmeno izražavanje). Prvi uslov za mogućnost provođenja takvih časova jeste revidiranje postojećih nastavnih planova i programa. Međutim, nemoguće je očekivati da će se svaka nastavna jedinica moći realizirati na takav način, jer je to prevelik broj časova, a broj književnih tekstova morao bi se znatno smanjiti. Dakle, potrebno je naći neko rješenje koje bi zadovoljilo oba kriterija.

Tekstovi u ovom dokumentu su podijeljeni na književne i informativne. Informativni je svaki onaj tekst iz kojeg učenici saznaju nešto novo. To može biti tekst u vezi sa časovima medijske kulture, ali i tekstovi u kojima će naučiti nešto iz gramatike ili pravopisa. U prilogu ovog rada nalaze se po tri nastavne pripreme na osnovu kojih su realizirani časovi definisani na ishodima učenja i uključeni su i književni i informativni tekst.

Još jedna olakšica nastavnicima jeste pisanje nastavnih priprema. Potrebno je samo da nastavnik prepozna i odredi ishode učenja i indikatore koje želi ostavriti za taj čas, a ne da ih sam proizvoljno piše. Međutim, samu realizaciju i tok nastavnog sata nastavnik će i dalje morati sam kreirati, kao i do sada svojom stručnošću, iskustvom i umijećima.

Dokument predmetnog kurikulumu ponudit će tzv. srednjoročne ishode, a kratkoročne definira sam nastavnik, usmjeravajući ih na tačno određeni sadržaj koji želi realizirati taj nastavni sat. Ponuđene strategije, koje su dio dokumenta, mu u tome mogu znatno pomoći i olakšati sam proces. Dokument koji je izdala Agencija, na kojem će se zasnivati i sama kurikularna reforma, daje nastavnicima modele koje je samo potrebno izabrati za određenu nastavnu jedinicu i kopirati u svoju nastavnu pripremu, a onda na osnovu odabranih ishoda planirati aktivnosti koje će provoditi na času. Tu na red dolaze strategije o kojima će se u radu govoriti kasnije. U procesu izrade predmetnih kurikulumu bit će jasno definirani ishodi učenja za svaki razred, za razliku od trijada koje su predložene dokumentom Agencije.

U tabeli ispod nalazi se primjer iz samog dokumenta iz kojeg se jasno vidi na koji način su definisani svi navedeni pojmovi iz gornjeg teksta:

OBLAST:		1. ČITANJE: KNJIŽEVNOST		
Komponenta:		1. Ključne ideje i detalji		
Ishodi učenja:				
1. pažljivo čita ili sluša tekst s razumijevanjem i donosi logičke zaključke; citira konkretne tekstove pri pisanju ili govoru s ciljem potkrepljenja zaključaka donesenih na temelju teksta				
2. prepoznaje i objašnjava ključne ideje teksta i njihove razrade; rezimira ključne ideje na temelju detalja koji ih potkrepljuju				
3. analizira likove, događaje i ideje te njihove međudnose u tekstu.				
Pokazatelji, sukladno uzrastu, za:				
kraj predškolskoga odgoja i obrazovanja (5/6 god.)	kraj 3. razreda (8/9 god.)	kraj 6. razreda (11/12 god.)	kraj devetogodišnjega odgoja i obrazovanja (14/15 god.)	kraj srednjoškolskoga odgoja i obrazovanja (18/19 god.)
1.a postavlja pitanja i odgovara na postavljena pitanja u vezi s tekstem uz poticaj i potporu	1.a postavlja pitanja i odgovara na pitanja kako bi pokazao razumijevanje pozivajući se na tekst	1.a prepričava poznate priče uključujući važne detalje	1.a analizira tekst i potkrepljuje analizu dijelovima teksta te donosi zaključke	1.a citira čvrste i valjane dokaze iz teksta u korist analize onoga što tekst izričito navodi, kao i zaključaka donesenih na temelju teksta što uključuje i utvrđivanje dijelova teksta u kojima je situacija ostala neizvjesna
2.a prepričava poznate priče uključujući i važne detalje priče uz poticaj i potporu	2.a prepričava priče iz različitih kultura, utvrđuje glavnu poruku i objašnjava kako se ona prenosi preko važnih detalja u tekstu	2.a sažima tekst bez utjecaja osobnoga mišljenja te određuje temu i ključnu ideju	2.a određuje temu i ključnu ideju ponuđenoga teksta kroz iscrpnu analizu teksta	2.a utvrđuje dvije ili više tema ili središnjih ideja u tekstu i analizira njihovu razradu kroz tekst uključujući i način na koji ulaze u interakciju i nadograđuju se jedna na drugu kako bi stvorile složen prikaz, te daje objektivan sažetak teksta
3.a nabraja glavne likove, događaje i mjesto radnje uz poticaj i potporu	3.a opisuje likove u priči (npr. njihove osjećaje, motivaciju, odlike) i utvrđuje kako njihovi postupci doprinose razvoju radnje	3.a određuje kompoziciju – strukturu književnoga teksta i prepoznaje ulogu pojedinih likova	3.a analizira razvoj likova (s višestrukim ili sukobljenim motivima) u tekstu s ciljem tumačenja njihova doprinosa zapletu i raspletu	3.a analizira učinak izbora autora teksta o tome kako razviti i povezati elemente priče ili drame (npr. mjesto odvijanja priče, redoslijed radnji, način uvođenja likova).

Tabela 2. Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja; Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Mostar, 2018.; str.36

3. Ishodi učenja

*Ishodi učenja su izjave/iskazi u kojima se navodi šta bi učenik trebao znati, razumjeti i/ili u činiti – pokazati nakon što završi određeni proces učenja, kao rezultat aktivnosti učenja. Ishodi učenja određuju minimalno prihvatljiv standard (prag) prolaska učenika u obrazovnom programu/modulu/predmetu.*¹²

Kada se govori o samom pojmu ishod učenja, neki će reći da je to istovjetno sa pojmom ciljevi u nastavi. Međutim, vrlo je važno naglasiti razliku između njih. Nastavni cilj je sada dobio nove odrednice koje su uvjetovane samom organizacijom nastave, ali i stvaranjem novog metodičkog modela koji se ubraja u jezičko-komunikacijsko područje ili komunikacijski model.

*Svoje utemeljenje povezuje uz promjene cilja odgoja i obrazovanja u demokratskome društvu. U skladu s tim uspostavlja nastavu književnosti koja afirmira učenikovu/učeničinu osobnost, razvoj osobnosti i izgrađivanje osobnoga identiteta. Ta se osobnost iskazuje i potvrđuje u didaktičko-metodičkoj komunikaciji koja učenicima/učenicama omogućuje iskazivanje vlastitih osjećaja, zapažanja, razmišljanja i zaključivanja. Na taj način priprema učenike/učenice za društvenu i kulturnu komunikaciju u demokratskome društvu. Monološko-poučavateljski metodički instrumentarij zamjenjuje iznijansiranim dijaloškim instrumentarijem i suradničkim oblicima učenja.*¹³

Nastavni ciljevi su sa nekadašnjeg sadržaja same nastavne jedinice i onoga što nastavnik treba postići na određenom nastavnom satu pomjereni i usmjereni ka učeniku i njegovim postignućima na tom satu. Samim tim, mijenjaju se i metode koje nastavnik provodi na času. Frontalnu nastavnu zamjenjuje grupni rad i samostalno istraživanje, a uloga je sa nastavnika prešla na učenika. Nastavnik sada postaje samo moderator koji daje upute i vodi učenike ka konačnom cilju, odnosno znanjima do kojih dolazi samostalno različitim istraživačkim metodama.

Ishodi učenja nisu i ne mogu biti istoznačnicom s učeničkim postignućima. Oni nisu skup podataka ili memoriranih činjenica koje je učenik savladao i koje može reproducirati

¹² http://www.smb.hr/libraries/0000/3323/ISHODI_LABIN.pdf (preuzeto 26. 6. 2019.)

¹³ Rosandić, Dragutin; *Metodika književnoga odgoja*; Školska knjiga Zagreb, 2005.; str.73

tijekom i/ili nakon procesa učenja. Katkad se i u literaturi zamjenjuju sa izrazima ciljevi i zadaci.¹⁴

Metodika je vrlo jasno definisala ulogu nastavnika na času i takav čas bi bio model idealnog. Međutim, ono sa čime se nastavnici susreću u praksi i na terenu (u učionici) je sasvim drugačije. Mnoge škole još uvijek imaju prekomjeren broj učenika da bi uopće bilo moguće provesti ovakav vid nastave. S druge strane, učenici su naviknuti da im se olakša i da im nastavnik pripremi sve ono što moraju naučiti (napiše na tabli, izdiktira ili donese kopirano). Pored toga, proces inkluzije, koji se provodi u školama u KS ne implemetira se onako kako je to definisano dokumentom, jer rijetko koja škola ima asistente u nastavi koji će se posvetiti učenicima sa poteškoćama, nego sve to obavlja jedan predmetni nastavnik, koji pri tome nije obučen za rad sa takvom djecom, niti poznaje modele i metode po kojima treba raditi, već se snalazi sam, u zavisnosti od situacije. Drugi nedostatak dokumenta kojeg je izdala Agencija jeste odgojni aspekt koji se u ishodima učenja ne navodi, nego se podrazumijeva.

Sve nabrojano predstavlja prepreke na putu do kvalitetne kurikularne reforme. Međutim, to ne znači da treba odustati ili zanemariti sva znanja koja su se do sada primjenjivala u nastavi. Potrebno je iskustvo u praksi i savjeti dugogodišnjih prosvjetnih radnika da bi se reforma provela na pravi način, a ishodi realizirali i primjenjivali u školama.

Da bi se uopće počelo sa realiziranjem takve nastave važno je da svi nastavnici budu edukovani i da i sami razumiju vrste promjena koje se uvode promjenom kurikuluma. Te promjene se očituju na više načina. Promjena cilja nastave književnosti ogleda se u usklađivanju sa promjenama u društvu.

Kada je u pitanju revidiranje nastavnog plana i programa, koje je druga faza reformskog procesa, teži se ka rasterećenju koje bi se vršilo kroz smanjivanje obima nastavnih jedinica i prilagođavanju određenih sadržaja učeniku koji živi u modernom okruženju. Naprimjer, u oblasti književnosti naglasak staviti na noviju i aktuelnu književnost koja će učenika, naročito u osnovnoj školi, privući da čita i na zanimljiv način uči književno-teoretske pojmove i uopće tumači književnost.

¹⁴ *Listeš S., Grubišić Belina L.; Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.;str.75*

Preporuka je da se kroz časove čitanja ili pisanja uče i određene nastavne jedinice iz oblasti gramatike ili pravopisa. Naglasak je na povezivanju sadržaja iz književnosti preko kojih se mogu naučiti i određena gramatička i pravopisna pravila. Ishodi u nastavi dijele se na: dugoročne, srednjoročne i kratkoročne. Planirano je da predmetnim kurikulumom budu definirani dugoročni i srednjoročni, a kratkoročne ishode određuje i kreira sam nastavnik u odnosu na nastavnu jedinicu koju obrađuje.

Kako pravilno napisati ishod?

- 1. Iskaz valja započeti aktivnim glagolom, kojemu se može dodati prilog ako se njime govori o uspješnosti buduće izvedbe.*
- 2. Poslije glagola slijedi, obično, imenica – objekat, koji govori što će moći učiniti.*
- 3. Na kraju iskaza može slijediti kontekst, okolnosti ili uvjet pod kojim će se učiniti.*

Savjeti

- 1. Valja planirati ishode učenja za dulje razdoblje i osloniti ih na opće/polazne ishode; kad se planiraju ishodi učenja za ciklus, onda valja sastaviti podishode, koji će se ostvarivati tijekom jednoga ili nekoliko nastavnih sati.*
- 2. Valja izbjegavati dva ili više glagola u jednom ishodu te složene rečenice.*
- 3. Ishodi se učenja moraju moći vrjednovati i, ako nastavnik planira, moraju se moći ocijeniti.¹⁵*

Svaki ishod ima jedan ili više indikatora koji preciziraju i detaljnije objašnjavaju ono što se od učenika očekuje da usvoji. Ishod i indikator opisuju se jednim glagolom iz tablice glagola Bloomove taksonomije. Nastavnik ne treba pretjerivati sa brojem ishoda za određeni čas (kao što je dosad bila praksa u pisanju nastavnih ciljeva), nego izabrati jedan ishod i indikator koji će ispuniti do kraja. Sve su to preporuke u smjernicama koje su napisane od strane stručnjaka iz zemalja u kojima se nastava definirana na ishodima učenja provodi već duži vremenski period. Dosadašnja nastavna praksa bila je da nastavnik pred sebe, ali i svoje učenike stavi što više ciljeva (obrazovnih, odgojnih i funkcionalnih) koje planira ostvariti na nekom času, što je u većini

¹⁵ *Listeš S., Grubišić Belina L.; Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.;str.85*

slučajeva nemoguće. Ciljevi su često napisani bez previše razmišljanja o vremenskom periodu u kojem bi se svi ciljevi trebali ostvariti.

3.1. Planiranje

Prvi uvjet za provođenje i realiziranje nastave definisane na ishodima učenja jeste planiranje. To je složen proces koji omogućava nastavniku da na sistematičan način promišlja o ciljevima i ishodima učenja te načinima na koje će ih ostvariti prije nego što uopće uđe u učionicu.

Proces planiranja nastavnik temelji na propisanom nastavnom planu i programu, definiranim ciljevima i ishodima učenja, kao i dobrom poznavanju razvojnih i drugih karakteristika učenika te analizi nivoa dosegnutog znanja i vještina u prethodnom periodu. Međutim, planiranje je cikličan proces koji zahtijeva i stalno praćenje, analizu te, u skladu s tim, prilagođavanje s obzirom na potrebe i napredovanje učenika.¹⁶

Nastavnikova razmišljanja i ideje o procesima učenja čine okosnicu cjelokupnog planiranja. Bez dovoljno jasne predstave o tome kako ti procesi treba da se odvijaju da bi se postigli utvrđeni ciljevi učenja, nemoguće je primjereno planirati oblike i okvire podučavanja, nastavnih aktivnosti, zadataka i načina rada.

Pronalaženje odgovora na pitanje na koji način pojedini učenici mogu nešto najbolje naučiti, zahtijeva mnogo vremena i često je veoma težak zadatak. Ali, ko god tom pitanju posveti dovoljno vremena i truda, raspravi ga s učenicima, te na kraju procijeni i razmotri sakupljena iskustva, vremenom će postati stručnjak o učenju. Proces učenja su kompleksni, i njihov uspjeh i usavršavanje zavisi od mnogih faktora.

Zbog složenosti svoje strukture (jezik, književnost/lektira, pisano izražavanje, usmeno izražavanje, medijska kultura) nastavni predmet Hrvatski jezik od nastavnika zahtijeva unutarpredmetno povezivanje i stalnu elastičnost u ostvarivanju ishoda učenja svih nabrojanih nastavnih područja.¹⁷

¹⁶ Vodič za nastavnike/nastavnice; British council, 2007.; str.8

¹⁷ Listeš S., Grubišić Belina L.; Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.;str.174

Na početku planiranja potrebno je razmotriti na koji način će učenici najbolje usvojiti određena znanja i da li će to planiranje obuhvatiti sve učenike u odjeljenju ili je potrebno planirati u segmentima. Moguće dileme su sljedeće:

- Koji će procesi učenja omogućiti učenicima da postignu ciljeve?
- Kako osposobiti učenike da u potpunosti usvoje (steknu), razumiju (procesuiraju) i zapamte (pohrane) novu informaciju?
- Podstiče li odabrani nastavni oblik učenike da primjenjuju svoje novostečeno znanje i vještine na novim zadacima?
- Stavljaju li planirani nastavni okvir ili jedinica primarno težište na sticanje, procesuiranje i pohranu informacija ili na njihov prenos?
- Jesam li u planiranju nastavne jedinice uzeo u obzir bitne aspekte (idealne uslove učenja)?
- Je li za učenike glavni cilj procesa učenja oblikovanje struktura značenja, sticanje vještina ili razvoj stavova, i jesam li odabrao prikladne oblike nastave i učenja za postizanje tih ciljeva?
- aktivnostima (učenici su aktivni, nešto proizvode ili oblikuju, itd.)
- razmišljanjem (mentalnim eksperimentisanjem, “stvaranjem” novih spoznaja)
- posmatranjem
- izlaganjem (predavanje, pripovijedanje, itd.)
- davanjem instrukcija, podrškom i saradnjom
- raspravama i debatama
- pismenom obradom (izvještaji, dnevници učenja, itd.)
- upotrebom medija
- specifičnim primjerima iz stvarnog života i iskustvom
- eksperimentima, primjenom u praksi

3.2. Učenje i podučavanje

Savremeni obrazovni sistem, kojem se teži po uzoru na druge evropske države, i vrijeme u kojem djeca odrastaju zahtijeva razvoj kreativnosti i sposobnosti samostalnog učenja, zaključivanja i rješavanja problema. Postizanje ovih ciljeva traži promjenu uloge nastavnika od onoga koji podučava do onoga koji stvara uvjete u kojima učenici samostalno istražuju, propituju, analiziraju

i donose vlastite zaključke, koristeći različite izvore znanja koji su im danas dostupniji nego ikad. Kada je u pitanju metodika nastave književnosti i jezika dosadašnje metode itekako mogu biti od pomoći u ovakvoj nastavi. Vrlo je važno naglasiti da primjena savremenih metoda i prilagođavanje nastavnog procesa modernim tendencijama ne znači da treba odbaciti sve dosad naučeno i izmišljati nešto novo. Naprotiv, te naučene i provjerene metodičke prakse treba samo usmjeriti sa nastavnika na učenika i u tom smislu rasteretiti samu ulogu nastavnika. Vrlo je važno prihvatiti nastavni sat kao jedan dinamični proces u kojem učenici više neće biti samo oni koji sjede i slušaju i odgovaraju na postavljena pitanja, već su oni sad u ulozi onih koji postavljaju pitanja, ali i traže rješenja.

Rosandić je vrlo slikovito opisao razliku između nekadašnje strukture nastavnog sata i one savremene koja se provodi u skladu sa ishodima učenja:

Sat književnosti struktuiran se po fazama (etapama). To je etapna organizacija nastavnog sata, koja ima najdužu tradiciju. Prema načelu etapne organizacije nastavni sat je obično imao četiri etape:

- a) usmeno provjeravanje znanja,
- b) izlaganje novog gradiva,
- c) utvrđivanje,
- d) zadavanje domaćih zadataka.

Suvremene teorije napuštaju takav strukturni model i uspostavljaju razvedenije organizacijske oblike nastavnog sata. Noviji metodički sustavi nastave književnosti afirmiraju različite oblike nastavnog sata. U sustavu školske interpretacije sat književnosti izgrađuje se na zakonitostima komunikacije s književnim sadržajem, s njegovom estetskom recepcijom i teorijom spoznaje.¹⁸

Nastava definisana na ishodima učenja također ima svoje faze/etape koje se zasnivaju na postepenom pripremanju učenika sa samostalnim radom i davanjem uputa za razumijevanje različitih strategija koje će učeniku pomoći da samostalno dođe do određenih znanja.

Ishodi učenja u drugoj fazi (učenje i podučavanje) pomažu nastavniku da efikasno realizira nastavni sat, a sve to za rezultat ima sljedeće:

- učenici aktivno učestvuju u procesu učenja, samostalni su i fokusirani na zadatke,

¹⁸ Rosandić, Dragutin; *Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005.;str. 83*

- iznose svoje ideje i mišljenja, uz dokaze i pokazuju zainteresiranost da saznaju više,
- pokazuju entuzijazam, motivaciju i radoznalost,
- postavljaju pitanja različitih nivoa,
- koriste različite strategije za rješavanje problema,
- saraduju sa drugima,
- koriste različita sredstva i tehnologije,
- osjećaju se kompetentno jer mogu učiti u skladu sa svojim mogućnostima.

Međutim, da bi sve nabrojano zaista bilo primjenjivo na času i da bi se stiglo do krajnjeg cilja, odnosno da bi se realizirali ishodi, nastavnik mora biti dobro edukovan i spreman za detaljno pripremanje za nastavni sat. Najčešće greške koje se događaju u ovoj fazi su:

- primjenjuju se određene strategije, bez jasnog cilja,
- izostaje povezivanje sa prethodnim sadržajima,
- nedovoljno prilika za prezentaciju naučenog,
- dominacija samo jednog oblika rada i sl.

Da bi se uspješno realizirala ova, najvažnija, faza važno je imati na umu sljedeće ključne pojmove:

Individualizacija podrazumijeva prilagođavanje nastavnog sadržaja individualnim karakteristikama učenika, njihovim mogućnostima i potrebama. Ona se može ostvariti tako da bude usmjerena na jednog učenika, na grupu ili na cijeli razred. Neophodno je spomenuti da su procesom inkluzije pred nastavnike u svim odgojno-obrazovnim ustanovama postavljeni novi izazovi. Rad sa djecom sa poteškoćama u razvoju postao je dio svakodnevnog odgojno-obrazovnog procesa koji je počeo naglo i bez posebnih priprema. Sada je većina nastavnika u školama u Kantonu Sarajevu prošla neku vrstu edukacije za rad u jednom inkluzivnom okruženju, ali se i dalje najčešće sami snalaze unutar svojih odjeljenja. Vrlo je važno napraviti prilagođeni plan za rad sa učenicima sa poteškoćama u razvoju, a u idealnim uvjetima škola dodjeljuje asistente u nastavi za rad sa njima. Međutim, prilagođavanje i individualizacija rada nije samo predviđena za djecu sa poteškoćama. Naprotiv, takav metod rada često je potreban većem broju učenika koji su možda napredniji u odnosu na svoje vršnjake i koji nastavne sadržaje usvajaju mnogo brže.

Diferencijalno podučavanje je pedagoški pristup učenju i poučavanju koji je utemeljen na razumijevanju da djeca iz istog odjeljenja imaju različite sposobnosti, nivo kognitivne spremnosti,

zanimanja i način učenja. Nastavnik diferencira dajući zadatke različitih nivoa težine, pružajući različite nivoe podrške, omogućavajući izbor tema i načina rješavanja zadataka u skladu s iskustvom i zanimanjem učenika, odnosno diferencirajući sadržaje, proces i produkte učenja i poučavanja.¹⁹

Vještine mišljenja višeg reda koje su utemeljene na taksonomijama učenja (kasnije će biti govora o Bloomovoj taksonomiji koja je najzastupljenija) pomoću kojih učenik razvija svoje kritičko mišljenje i rješavanje problema.

3.3. Praćenje i vrednovanje

Neizbježan dio nastavnog procesa jeste praćenje i vrednovanje učenika i nastavik u toj fazi dobiva povratnu informaciju koja su znanja i vještine učenici stekli, ali i dobiva jasniji uvid u njihove potrebe. Da bi se ostavila ova etapa, koju je najteže definirati, važno je jasno postaviti ciljeve i ishode učenja u kojima nastavnik određuje i postavlja kriterije i pokazatelje uspješnosti za svaki nivo učeničkog postignuća. Pored toga, nastavnik planira posebne aktivnosti, strategije i metode za praćenje i vrednovanje koje su u skladu sa postavljenim ishodima. Proučavanje predmeta Bosanski jezik i književnost ima posebnu prednost nad drugim predmetima jer nastavnik ima različite metode, ali i mnogo raznovrsnih oblasti iz kojih može pratiti napredak svojih učenika. Primjenom ishoda učenja u nastavi neće se odustati od nekih ustaljenih načina provjere znanja, kao što su pismene vježbe, diktati i različite vrste testova, ali će se vrsta zadataka koje nastavnik stavlja pred svoje učenike morati promijeniti u smjeru provjere i primjene naučenog znanja, a ne samo ponavljanja napamet naučenih činjenica, koje učenik često i ne razumije.

Vrednovanje znanja i sposobnosti (kompetencije) uključuje kategoriju samostalnosti/nesamostalnosti u učenju i usvojenosti naučenog. Kategorija samostalnosti zauzima važno mjesto u didaktičko-metodičkim teorijama 20. stoljeća o učenju i vrednovanju rezultata učenja („učenje je individualna rekonstrukcija generacijskog iskustva“, „otkrivačka djelatnost učenica/učenika“, „metoda prijelaza iz ruke u ruku“, „slobodna duhovna aktivnost učenica/učenika u radnim zajednicama“, „nastava autoinstrukcije“, „suradničko učenje“ i dr.²⁰

¹⁹ Vodič za nastavnike/nastavnice; British council, 2007.; str.19

²⁰ Rosandić, Dragutin; Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005.;120

U tradicionalnoj nastavi, kakva se trenutno provodi, usmeno ispitivanje ima primat nad pismenim, naročito kada je u pitanju nastava književnosti. U savremenom nastavnom procesu preferira se pismeno provjeravanje, što se i nije pokazalo kao najbolji model jer učenici gube kulturu lijepog i pravilnog izražavanja. Međutim, nešto na čemu se radi u nastavi definisanoj na ishodima učenja jeste razvoj kritičkog mišljenja kod učenika, a jedna od oblasti kroz koju se realiziraju časovi književnosti upravo jeste usmeno izražavanje.

- *Sat provjeravanja i ocjenjivanja organizira se radi provjere stupnja usvojenosti znanja, sposobnosti i umijeća te radi vrednovanja tog stupnja usvojenosti ocjenom (utvrđenim sustavom ocjenjivanja). Provjeravanje i ocjenjivanje ne ostavruje se samo na posebnim nastavnim satima. U suvremenoj se organizaciji odgojno-obrazovne djelatnosti izmjenjuju različite didaktičke sastavnice na svakome nastavnom satu, među kojima je ponavljanje. Uspostavljeni su i novi oblici i metode provjeravanja i ocjenjivanja znanja, sposobnosti i umijeća učenika.²¹*

Kada je u pitanju provjera znanja i vrednovanja učenika (ako je zato planiran cijeli čas) nastavnik mora odrediti ishode učenja i napraviti određenu skalu procjene i vrednovanja. Provjera znanja iz književnosti obuhvata npr. provjeru poznavanja osnovnih književnih pojmova, nazive djela, pisce, strukturu književnog djela, postupke u interpretaciji, ali i iznošenje svog stava i mišljenja u vezi sa književnim djelom ili nekim problemom u vezi sa temom.

Ono što je olakšanje u nastavi koja je difinisana na ishodima učenja jeste to što učenik zna šta se od njega očekuje kako bi bio uspješan i samim tim proces učenja je efikasniji. Nastavnik upoznaje učenike sa kriterijima ocjenjivanja i pomaže im da vrše samoprocjenu i sami postavljaju nove ciljeve za napredovanje. Kriterij uspješnosti treba postaviti za svaku planiranu aktivnost ili određeno područje. Za nastavnika je ocjenjivanje proces na kraju podučavanja, a za učenika na početku. Ono što je za učenika, ali i za njegove roditelje, najvažnije jeste ocjena, jer od ocjene zavisi mnogo drugih stvari (upis u srednju školu, upis na fakultet, potrebe tržišta rada...).

U osnovnoškolskoj nastavi nastavnik/nastavnica mora dijagnosticirati, procijeniti i utvrditi na kojem su nivou razvoja djeca, koja znanja i vještine posjeduju i to raditi na početku svake nove nastavne oblasti ili područja, što nije nimalo jednostavan zadatak. Zato je potrebno koristiti

²¹ Rosandić, Dragutin; *Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005.; str.119*

različite metode i tehnike za formativno praćenje napretka učenika kako bi prilagodio način rada, dinamiku ili po potrebi individualizirao nastavni sadržaj. U savremenoj nastavi uvodi se jedan termin koji olakšava i taj zadatak, a to su mjerni instrumenti.

To su obrazovni standardi što ih propisuje međunarodna organizacija (UNESCO, Vijeće Europe i dr.). Obrazovni standardi sadrže ljestvicu usvojenosti znanja u kojoj se pojavljuju odrednice za razine:

- *znanje prisjećanja*
- *znanje prepoznavanja*
- *znanje definiranja*
- *znanje oprimjeravanja*
- *uporabljivo znanje*
- *stvaralačko znanje.*²²

Tokom formativne procjene nastavnik daje povratnu informaciju učeniku o njegovom napretku, ali ga i savjetuje na koji način može unaprijediti svoje učenje. Da bi imao podršku roditelja/staratelja, nastavnik ih mora upoznati sa kriterijima uspješnosti i kontinuirano ih obavještava o ostvarenim rezultatima. Taj korak je u svim osnovnim školama KS od ove godine dosta lakši jer su u upotrebi eDnevnici putem kojih roditelj u svakom trenutku ima uvid u ocjene svoga djeteta. Da bi proces praćenja i vrednovanja bio što uspješniji, najbolje bi bilo napraviti školske timove ili unutar stručnih aktiva definirati kriterije uspješnosti. Kada se jednom jasno definiraju ovi kriteriji, nastavniku će proces ocjenjivanja biti mnogo jednostavniji jer će samo pratiti parametre pomoću kojih određuje stepen uspješnosti. Naravno, da bi se odredili dobri kriteriji i da bi nastavnik bez poteškoća mogao pratiti sam proces napretka svog učenika potrebno je da dobro poznaje:

- Pravilnik o ocjenjivanju učenika;
- različite metode i postupke praćenja i vrednovanja;
- način utvrđivanja kriterija i pokazatelje uspješnosti;
- način formuliranja i davanja efikasne povratne informacije;
- značenje i način korištenja dijagnostičkog, formativnog i zbirnog praćenja i vrednovanja.

²² *Vodič za nastavnike/nastavnice; British council, 2007.; str.24*

Praćenje i vrednovanje kao neizostavan dio nastavnog procesa može se bazirati na još jednoj tehnici koja se naziva samoprocjena ili samovrednovanje. Tom tehnikom učenici ocjenjuju ili procjenjuju svoje znanje samostalno na osnovu parametara koje je nastavnik postavio prethodno, prije zadavanja određenih zadataka. Na osnovu parametara i svog rada učenik već unaprijed zna procijeniti nivo svoga znanja i odrediti koju ocjenu zaslužuje. Također, tehnika koja se u nastavnom procesu pokazala kao jako primjenjiva jeste međusobno ocjenjivanje vršnjaka, odnosno učenika u razredu. Učenici su tada jako objektivni jedni prema drugima, ali i kritični, pa uz dobre argumente obrazlažu zbog čega je neko zaslužio određenu ocjenu.

3.4. Stvaranje okruženja za učenike

Dokazano je da učenici bolje i uspješnije savladavaju nastavno gradivo ako su u prijatnom okruženju, ako je atmosfera na času pozitivna, ako se ne plaše nastavnika i njegovog predmeta i ako osjećaju samopouzdanje i znaju da neće biti ismijani, bez obzira kako odgovore na postavljeno pitanje.

Da bi se ostvarilo takvo okruženje, vrlo je važno da nastavnik svojim primjerom pokazuje kako se treba ponašati i odnositi prema drugima. Časovi maternjeg jezika i književnosti posebno su pogodni za ostvarivanje takvih ishoda. Često kroz književnost učenici upoznaju ljudske osobine koje možda ne posjeduju, ali se susreću s njima i ponekad ne znaju kako reagirati. Zato će detaljnom analizom, postavljanjem usmjerenih pitanja i zadataka doći do rješenja. Vrlo je važno da se nastavnik s jednakim poštovanjem ophodi prema svakom učeniku i da podučava da nasilnim ponašanjem ne mogu doći do rješenja sukoba. Kroz različite sadržaje, posebno analizu književnih tekstova, razvija kod učenika temeljne vrijednosti, empatiju i društvenu odgovornost i tako učeniku pomaže da razumije širi društveni kontekst i mogućnost primjene znanja iz određenog predmetnog područja za dobrobit ljudi i zajednice u kojoj živi. Također, stavljanjem različitih izazova i postavljanjem problema, kod učenika razvija kritičko mišljenje uz koje učenik sam nudi moguća rješenja tih problema. Pored toga, u procesu diskutiranja ili vođenja debate među učenicima razvijaju se i njihove govorničke sposobnosti, ali i osjećaj uvažavanja tuđeg i drugačijeg mišljenja.

Ishodi koje nastavnik ostvaruje ovakvim ponašanjem za učenika su sljedeći:

- rad i učenje u sigurnom okruženju, bez straha od bilo kakvog oblika nasilja;
- međusobni odnosi su ispunjeni poštovanjem i međusobnim pomaganjem;
- poznavanje određenih pravila i njihovo poštovanje;
- razvijanje empatije;
- osjećanje vrijednosti i potrebe samoj zajednici;
- efikasno i nenasilno rješavanje sukoba;
- iznošenje vlastitog mišljenja argumentirano i bez straha.

3.5. Saradnja

Posljednji, ali ne manje važan uvjet da bi se uopće pristupilo realizaciji i primjeni savremene nastave jeste saradnja ili partnerski odnos između nastavnika, škole, porodice i društvene zajednice. Nastavnik/nastavnica za 21.stoljeće treba da bude osposobljen/a da podstiče i razvija dobre odnose prvo unutar odjeljenja, a onda i sa roditeljima, uz uzajmno povjerenje i poštovanje. Ostvarenje ishoda učenja nemoguće je bez takve saradnje. Vlastitim primjerom nastavnik podstiče i učenike koji će dobre međusobne odnose razvijati prvo unutar svog odjeljenja, ali kasnije i unutar zajednice i društva. Razvijanje dobrih odnosa i saradnje sa roditeljima/starateljima je od višestrukog značaja i donosi korist i za nastavnika i za učenika. Nastavnik se, prije svega, prema svakoj porodici, bez obzira na njene specifičnosti, mora odnositi sa poštovanjem i u skladu sa pravilima poslovne etike. Teorija kurikuluma u svom razvoju, ali i dobroj primjeni u praksi, predviđa i ove segmente odgojno-obrazovnog procesa, jer bez dobre saradnje i međuljudskih odnosa, na različitim nivoima, nemoguće je ostvariti ishode predviđene kurikulumom.

Druga, i možda najvažnija, saradnja jeste saradnja škola i nastavničkih fakulteta koja se mora poboljšati i dovesti na jedan viši nivo. Ta saradnja bi se prvenstveno trebala ogledati u vremenu kojeg studenti provode u učionicama/vježbaonicama i broju časova kojeg odslužaju ili samostalno održe. Praksa pokazuje da generacije koje dolaze u razred, nakon završenog fakulteta, vrlo malo poznaju nove trendove i promjene koje se dešavaju u školama.

4. Bloomova taksonomija

Jedan od najkorištenijih teoretskih okvira za planiranje, pripremu i vrednovanje osnovnoškolskog, srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja, te tečajeva i kurseva za odrasle na području obrazovanja i industrije je BLOOMOVA TAKSONOMIJA ZNANJA (Kirkpatrickov model vrednovanja učenja, Kirkpatrick learning evaluation model, 1959. je podjednako raširen).²³

Krajnji cilj školskog učenja je stjecanje trajnih i upotrebljivih znanja i umijeća. Znanje i umijeće su produkt mišljenja. Mišljenje se odvija u mozgu osobe, a u njemu su pohranjeni i znanje i umijeće, te nisu direktno opažljivi i mjerljivi. O njima zaključujemo na temelju onoga što učenik pokaže prema vani: na temelju opažljivog ponašanja.

Bloom i suradnici na učenje gledaju kao na umijeće ponašanja. Cilj njihovog rada bilo je sistematiziranje kategorija ponašanja koja se koriste tijekom učenja kako bi učiteljima pomogli pri planiranju i procjeni školskog učenja. Ciljevi učenja i ponašanja koja učenik koristi tijekom učenja razvrstani su u 3 kategorije.

U svijetu je najraširenija primjena Bloomove taksonomije obrazovnih postignuća koja je napravljena (kasnije i revidirana) na temelju opsežnog istraživanja procesa nastave i učenja. U spomenutoj taksonomiji predstavljeno je šest temeljnih nivoa postignuća učenika koje se kreću od najnižih prema višim. Nastavnik samostalno odlučuje, a s obzirom na prirodu predmeta i njegovog položaja u cjelokupnom nastavnom programu, do koje razine želi dovesti učenika u određenim segmentima svog predmeta.

*Nastala je tijekom pedesetih godina 20. stoljeća na temelju analiza **intelektualnih ponašanja** uz pomoć kojih učenici stječu akademska znanja. Krajnji cilj školskog učenja je stjecanje trajnih i upotrebljivih znanja i umijeća. Znanje i umijeće su **produkt mišljenja**. Mišljenje se odvija u mozgu osobe, a u njemu su pohranjeni i znanje i umijeće, te nisu direktno opažljivi i mjerljivi. O njima zaključujemo na temelju onoga što učenik pokaže prema vani: na temelju opažljivog ponašanja. Bloom i suradnici na učenje gledaju kao na **umijeće ponašanja**. Cilj njihovog rada*

²³https://www.google.com/search?q=bloomova+taksonomija+znanja&rlz=1C1FDUM_enBA478BA478&oq=bloomova+&aqs=chrome.2.35i39j69i57j0l4.3762j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8; preuzeto 14. 8. 2019.

bilo je sistematiziranje kategorija ponašanja koja se koriste tijekom učenja kako bi učiteljima pomogli pri planiranju i procjeni školskog učenja. Ciljevi učenja i ponašanja koja učenik koristi tijekom učenja razvrstani su u 3 kategorije koje su međusobno povezane i preklapaju se. Kategorije su **područja učenja**:

1. kognitivno (intelektualna sposobnost ili znanje ili mišljenje)
2. afektivno (osjećaji ili odnos ili stav)
3. psihomotoričko (fizičke vještine ili ono što osoba može činiti)²⁴

DIMENZIJA ZNANJA	DIMENZIJA KOGNITIVNIH PROCESA					
	1. Zapamtiti	2. Razumjeti	3. Primijeniti	4. Analizirati	5. Vrednovati	6. Stvarati
A. ČINJENIČNO ZNANJE	A1	A2	A3	A4	A5	A6
B. KONCEPTUALNO ZNANJE	B1	B2	B3	B4	B5	B6
C. PROCEDURALNO ZNANJE	C1	C2	C3	C4	C5	C6
D. METAKOGNITIVNO ZNANJE	D1	D2	D3	D4	D5	D6

Ishodi učenja i njihovo definiranje, također se zasnivaju na Bloomovoj taksonomiji. Ono što je za nju specifično jesu aktivni glagoli pomoću kojih nastavnik definira ishode učenja za svaki pojedini čas, ali i za određeni uzrast i sposobnosti svojih učenika. Nekadašnja upotreba glagolskih imenica kojima su definirani ciljevi i zadaci u nastavnoj pripremi, zamijenjeni su infinitivom ili prezentom glagola koji označavaju različite učeničke aktivnosti.

²⁴https://www.google.com/search?q=bloomova+taksonomija+znanja&rlz=1C1FDUM_enBA478BA478&oq=bloomova+&aqs=chrome.2.35i39j69i57j0i4.3762j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8; preuzeto 14. 8. 2019.

Revidirana verzija taksonomije 1990. godina

Benjamin Bloom je svoju taksonomiju temeljio na učeničkim postignućima. Upravo ishodi učenja teže ka tome, jer su postignuća važna za sve učesnike u odgojno-obrazovnom procesu.

1. Učiteljima i nastavnicima pružaju jasnu i preciznu osnovu za:

- određivanje: sadržaja koje će poučavati, nastavnih strategija i metoda koje će primjenjivati,
- određivanje aktivnosti koje učenici trebaju izvesti,
- definiranje ispitnih zadataka za vrednovanje učeničkog uspjeha i napredovanja,
- vrednovanje ostvarenosti kurikulumuma koji primjenjuju.

2. Učenicima pružaju:

- jasnu i konkretnu sliku što će morati znati i umjeti na kraju pojedine teme, cjeline, razreda, odgojno-obrazovnog ciklusa, odnosno školovanja,
- jasan okvir koji usmjerava njihovo učenje,
- jasno artikuliranu osnovu za provjere njihovih postignuća.

3. Roditeljima omogućavaju:

- jasnu sliku o tome koju vrstu i dubinu znanja, vještina i vrijednosti će djeca moći steći u školi,
- uspješno pomaganje i praćenje napredovanja njihovog djeteta i dr.

Da bi učenička postignuća imala prethodno navedene karakteristike, pri njihovom pisanju treba se držati sljedećih pravila:

- Treba poći od pitanja šta je to što učenici trebaju znati i biti u stanju uraditi u određenom području po završetku određene teme ili cjeline, odgojno-obrazovnog ciklusa, odnosno stepena obrazovanja.
- Treba početi glagolom koji izriče učeničku aktivnost (aktivni glagoli), pri čemu treba izbjegavati upotrebu glagola koji su previše općeniti i nejasni, kao što su napr. glagoli *znati i razumjeti* i sl.
- Učenička postignuća trebaju obuhvatiti sve relevantne komponente pojma kompetencije: područje znanja, vještina te vrijednosti i stavova.

Često se postavlja pitanje koji su to aktivni glagoli koje nastavnik treba koristiti pri definiranju ishoda učenja. Odgovor na to pitanje jeste mogućnost tzv. mjerenja ili mjerljivost određenog glagola.

Poželjni / precizni glagoli:

- *analizirati*
- *opisati*
- *definirati*
- *napraviti*
- *usporediti*
- *razlikovati*
- *argumentirati i dr.*

Nepoželjni / neprecizni glagoli:

- *znati*
- *razumjeti*
- *osvijestiti*
- *cijeniti*
- *zapamtiti*
- *upoznati*
- *naučiti - usvojiti* ²⁵

²⁵ KENNEDY, D. 2006. *Writing and using learning outcomes: a practical guide*, Cork, University College Cork (preuzeto sa: <https://cora.ucc.ie/handle/10468/1613>; 2. 9. 2019.)

Preporuke kojih se nastavnici trebaju pridržavati kada pišu ishode učenja su sljedeće:

- učenička postignuća (ishode učenja) uvijek opisati kao mjerljive aktivnosti ,
- učenička postignuća (ishode učenja) napisati u obliku: “Učenici će ...“,
- izbjegavati duge i složene tvrdnje i nepoznate riječi,
- izbjegavati preopćenite glagole (znati, razumjeti, osvijestiti i sl.),
- izbjegavati komparative bolje ili više jer podrazumijevaju mjerenje prije i poslije učenja,
- odabrati najviše 5 do 7 učeničkih postignuća (ishoda učenja) za pojedinu kategoriju (za predmet Bosanski jezik i književnost preporuka je 20 ishoda po razredu, raspoređenih u 3 definirane oblasti.)

Da bi nastavnik bio siguran da je dobro definirao ili postavio ishode za svoj nastavni sat, potrebno je da odgovori na sljedeća pitanja:

- Je li svaki ishod opisan pomoću jednog aktivnog glagola?
- Jesu li izbjegnuti neodređeni i pasivni glagoli kao npr. *saznati, biti upoznati, postati svjestan, biti izložen*?
- Jesu li u ishode uključene različite razine njihove složenosti po uzoru na Bloomovu taksonomiju?
- Jesu li ishodi učenja mjerljivi i može li se njihova demonstracija uočiti?
- Jesu li svi ishodi učenja povezani s ciljevima i sadržajem?
- Jesu li uz ishode učenja definirane ciljane kompetencije kao specifične ili opće?

Prije samog procesa ocjenjivanja i vrednovanja, nastavnik treba dobro upoznati pojam formativno ocjenjivanje ili formativna procjena znanja.

Vrednovanje i ocjenjivanje treba ispuniti svoju svrhu u odnosu na svakog učenika, njegovog učitelja i roditelja. Zato je ono vrlo osjetljiv dio programa/kurikuluma. Na temelju njega učenici zaključuju o svom uspjehu u obrazovanju pitajući se: Što sam trebao naučiti? Koliko sam dobro naučio? U čemu su moje greške? Kako ih mogu ispraviti? Jednako je značajan interes učenikovih roditelja koje zanima što je njihovo dijete trebalo naučiti, koliko je u tome bilo uspješno i kako mu oni na primjeren način mogu pomoći da postigne očekivane rezultate i bude zadovoljno. Vrednovanje i ocjenjivanje također je vrlo bitno i za učitelje, jer postignuća učenika odgovor su na pitanja: Što učenik razumije/ne razumije? U čemu je učenik uspješan? Koje su najčešće pogreške? Zbog čega se javljaju? Jesu li primjereni obrazovni ciljevi koji su postavljeni u odnosu na učenika? Jesu li primjereno odabrani i prilagođeni sadržaji poučavanja? Koliko je dobar odabir primijenjenih strategija poučavanja? Jesu li dobro odabrane i provedene aktivnosti i postupci ocjenjivanja?²⁶

²⁶https://www.alkascript.hr/index.php/katalog-proizvoda/osnovne_skole?format=raw&task=download&fid=192
(preuzeto 3. 6. 2020.)

U sljedećoj tabeli prikazane su upute koje nastavnik treba slijediti i pitanja koja treba postavljati da bi napravio dobru formativnu procjenu:

FORMATIVNO PRAĆENJE I VREDNOVANJE

<p>1. Učenik treba razumjeti naputke i potruditi se napraviti što mu je zadano.</p> <p><i>Što moram mijenjati ako ne razumije naputke, kako ga mogu potaknuti da se više potruđi?</i></p>	<p>2. Učenik treba znati razmisliti o zadatku: što mu je poznato, što je nepoznato i kako da to otkrije.</p> <p><i>Kojim ću mu zadacima pomoći da nauči uočavati problem, verbalizirati ga, definirati i napraviti i plan rješavanja?</i></p>
<p>3. Učenik treba znati pronaći i odabrati podatke potrebne da riješi zadatak.</p> <p><i>Kojim ću ga zadacima voditi da nauči odabirati, procjenjivati, razlučivati bitno od nebitnoga?</i></p>	<p>4. Učenik treba znati obraditi, organizirati i iskoristiti podatke potrebne da riješi zadatak.</p> <p><i>Kojim ću mu zadacima pomoći da nauči sistematizirati, uspoređivati, kombinirati, ohrabri se kreativno razmišljati?</i></p>
<p>5. Učenik treba moći prepoznati koncept i analogijom riješiti zadatak za čije rješenje nije dobio naputak.</p> <p><i>Kojim vježbama ću mu pomoći uočavati koncepte? Kako ću ga potaknuti da sam počne pronalaziti i stvarati analogije?</i></p>	<p>6. Učenik treba ovladati procedurama i steći praktične vještine potrebne za rješavanje problema.</p> <p><i>Kojim ću vježbama pomoći učeniku da nauči procedure? Na koji ću ga način motivirati da vježba dok ne automatizira potrebne vještine?</i></p>
<p>7. Učenik mora moći uočavati uzorke, obrasce koji se ponavljaju da bi na temelju njih mogao pretpostaviti što bi se moglo dogoditi kad bi se neki od zadanih parametara promijenio.</p> <p><i>Kojim vježbama ću ga to naučiti?</i></p>	<p>8. Učenik mora naučiti učiti iz svojih pogrešaka: analizirati ih, uočiti rupe svome u predznanju, neuvježbanost, slabosti svoga načina učenja.</p> <p><i>Kako ću stvoriti pozitivan odnos prema pogreškama i naviknuti učenike da uče iz njih?</i></p>
<p>9. Učenik mora naučiti organizirati svoje učenje: postavljati si ciljeve, odrediti rokove, zadatke i kontrolne točke u kojima će provjeravati svoj napredak.</p> <p><i>Kako ću ga navesti da propitkuje svoje učenje?</i></p>	<p>10. Učenik treba znati navrijeme tražiti pomoć za ono što u tom trenutku još ne može razumjeti, učiniti ili riješiti sam..</p> <p><i>Kako ću izgraditi pozitivno okruženje za učenje i naviknuti učenike da surađuju i uče jedni od drugih?</i></p>

<https://www.skolskiportal.hr/kolumne/formativno-pratis-sumativno-ocjenjuje/> (preuzeto 2. 6. 2020.)

5. Strategije za primjenu ishoda učenja u nastavi jezika i književnosti

Strategije podučavanja i učenja uvijek su bile dio nastavnog procesa. Međutim, nisu ih koristili svi nastavnici, barem ne one koje su kreativne i učenicima zanimljive. Nastava definirana na ishodima učenja sa sobom nosi mnoštvo različitih metoda i strategija koje će učenicima čak i neke manje zanimljive sadržaje približiti na zanimljiv način, naravno ako ih nastavnih primjeni na pravi način.

Strategija je postupanje radi ostvarivanja određenoga cilja, a prije toga se temeljito analiziraju ključne sastavnice situacije na koju će se ona primijeniti; ako govorimo o odgojno-obrazovnoj situaciji (nastavnom satu, nastavnoj cjelini), sastavnice su učenici, ishodi učenja i podučavanje nastavnika; na temelju analize sastavnica donose se odluke o odabiru sadržaja za nastavni sat, strukturi nastavnoga sata, načinima vrjednovanja učeničkih postignuća – donosi se strategija.²⁷

Strategije u savremenoj nastavi su brojne, ali vrlo je važno odabrati one koje će u određenom trenutku dovesti učenike do onoga što je nastavnik postavio kao krajnji cilj podučavanja za određeni nastavni sat. U nižim razredima za vrijeme jednog sata mogu se primijeniti jedna ili dvije strategije, dok u višim razredima broj odabranih strategija može biti veći radi dinamike sata.

6. Primjeri nastavnih priprema

U nastavku rada prezentirane su nastavne pripreme na osnovu kojih su održani časovi u V, VI, VII, VIII i IX razredu osnovne škole, a u okviru obavezne realizacije nakon završene obuke za nastavnike maternjeg jezika i književnosti. Svaka nastavna jedinica obrađena je kroz tri nastavna sata i zastupljene su sve tri oblasti izučavanja Bosanskog jezika i književnosti (čitanje, pisanje i slušanje i usmeno izražavanje). Na taj način se na konkretnom primjeru mogu vidjeti prednosti i nedostaci ovakve nastave, o kojoj je bilo govora u prvom dijelu rada. Primjeri ovih priprema predstavljaju eksperimentalni dio ovog rada i one su bile polazna tačka u njegovoj izradi.

Realiziranje ovih časova dalo je jasne rezultate o tome u kojem smjeru vodi nastava bazirana na ishodima učenja i poređenje ovakve nastave sa onom koja je zasnovana na „klasičnoj“ nastavnoj pripremi. Svaka od navedenih priprema sadrži komentar u kojem je predstavljeno mišljenje o tome da li je postavljeni ishod realiziran do kraja, da li su sve aktivnosti završene u planiranom vremenskom okviru i da li na narednim časovima treba nešto promijeniti ili dodati.

²⁷ Listeš S., Grubišić Belina L.; *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.;str. 191*

6.1. Peti razred

6.1.1. Priprema br. 1

Priprema za čas br.1 : Čitanje / ključne ideje i detalji/ Aleksa Mikić/ Lipov cvat

Razred: V

Ishod učenja: Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja ili donošenja logičkih zaključaka; citira konkretne tekstove pri pisanju ili govori u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta.

Pokazatelj razreda koji se pohađa: Analizira tekst uz argumentiranje dijelovima teksta i donosi zaključke.

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku časa učenicima na prezentaciji pokazujem različite slike na kojima su predstavljena djeca koja rade teške poslove. Za svaku fotografiju učenike pitam šta ona predstavlja. Nakon toga razgovaramo o tome zašto ta djeca moraju raditi i kakva su njihova osjećanja dok gledaju fotografije.

Aktivnost 2: Nakon toga najavljujem današnju nastavnu jedinicu i pišem naslov na tabli.

Ujedno učenike upoznajem sa autorom i njegovim radom.

Aktivnost 3. Pokazujem im i sliku lipe i razgovaramo o tome šta oni znaju o tom drvetu. Pričam im i neobičnu priču o čarobnoj lipi iz Banja Luke (Hadži-lipa).

Kroz učenje:

Aktivnost 4. Slijedi čitanje teksta (nastavnica), a nakon kratke emocionalno-intelektualne pauze, započinjemo analizu.

Aktivnost 5. Strategijom IZMIJEŠANIH SEKVENCI provjeravamo razumijevanje teksta i usput pravimo kompozicionu strukturu. Na prezentaciji su pomiješani kompozicioni dijelovi koje učenici trebaju poredati kao što je to u priči.

Aktivnost 6. Pripremamo se za analizu likova i njihovih postupaka strategijom CITAT-KOMENTAR. Učenici čitaju tekst u paru i bilježe dijelove koji govore o osobinama glavnih i sporednih likova. Usput bilježe citate.

Aktivnost 7. Nakon čitanja parovi se javljaju i čitaju svoje komentare. Objašnjavamo i značenje nepoznatih riječi.

Nakon učenja:

Aktivnost 8. Učenici će za zadaću pročitati tekst i razmisliti o tome kakve veze imaju slike sa početka časa i pripovijetka koju smo pročitali.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, izmiješane sekvence, tabela citat-komentar, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Slike na projektoru, računar.

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Učenici su kritički razmišljali o tome zašto djeca u nekim zemljama moraju raditi od najranijeg uzrasta.

Naučili nove i nepoznate riječi i proširili svoj rječnik.

Koje promjene biste preporučili za:

a) *sljedeći čas*

b) *poboljšanje ovog časa?*

Ne bih ništa mijenjala na ovom času, jer su u predviđenom vremenu realizirane sve planirane aktivnosti i postignut odabrani ishod i njegov indikator.

Autor pripreme: Merima Skenderović

6.1.2. Priprema br. 2

Priprema za čas br. : 2 *Pisanje/Pisanje i distribucija pisanih radova/ Aleksa Mikić / Lipov cvat/*

Razred: V

Ishod učenja: . Analizira teme književnih i informativnih tekstova; piše argumente u korist navedenih tvrdnji pozivajući se na sadržaj teksta.

Pokazatelj razreda koji se pohada: Piše komentar o pročitanom tekstu kroz različitu organizacionu strukturu (mapiranje, grafički prikazi...)

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku časa učenici se dijele u 6 grupa izvlačenjem sličica sa 6 različitih pojmova.

Aktivnost 2: Nakon toga učenicima najavljujem da ćemo analizu pripovijetke „Lipov cvat“ nastaviti grupnim radom primjenom strategije ŠEST ŠEŠIRA.

Šest šešira je kreativna tehnika za rješavanje problema zasnovana na teoriji Edwarda de Bono-a o lateralnom (paralelnom) mišljenju.

Za razliku od pristupa u rješavanju problema suočavanjem i sukobljavanjem mišljenja, ova tehnika omogućava djeci suradnju, sagledavajući problem iz različitih perspektiva.

Bijeli šešir zanimaju informacije. *Kada stavimo bijeli šešir tada postavljamo neka od slijedećih pitanja: Šta znamo? Koje informacije trebamo? Šta bismo trebali pitati?*

Bijeli šešir se koristi kako bismo usmjerili pažnju na informacije koje imamo ili nam nedostaju.

Crveni šešir *upućuje na vatru i toplinu, i povezan je s osjećajima i intuicijom.*

Kada koristimo crveni šešir razmišljamo o osjećanjima i intuiciji, bez bilo kakvog objašnjavanja.

Svaka osoba ima osjećanja i crveni šešir nam daje dozvolu da ih iskažemo i uzmemo u obzir prilikom analize.

Crni šešir poziva na oprez, ali i čuva od nepromišljenih odluka koje bi mogle biti štetne. *Crni šešir nas upozorava na rizik i na moguće nedostatke naših odluka. Zadatak je da analiziramo probleme koji se mogu pojaviti, poteškoće na koje možemo naići, posljedice koje bi mogle proizaći i loše što bi se moglo dogoditi u promjenama koje želimo učiniti.*

*Žuto podsjeća na sunce i optimizam. Pod **žutim šešišrom** nastojimo pronaći sve ono što je **pozitivno**. To možemo učiniti postavljajući neka od slijedećih pitanja: Što su prednosti? Tko će imati koristi? Koje pozitivne stvari mogu proizaći? Koje su ostale vrijednosti o kojima govorimo?*

*Zelena podsjeća na vegetaciju koja upućuje na rast, energiju i život. **Zeleni šešir je kreativni šešir**. On je namijenjen planiranju i stvaranju novih ideja. Razmišljajući iz perspektive zelenog šešira možemo predlagati promjene i alternative predloženim idejama, ma kako neobične i kreativne one bile. On nam omogućuje da sagledamo niz različitih prilika i rješenja koja bi mogla postojati.*

***Plavi šešir je namijenjen razmatranju samog procesa mišljenja**. Npr. možemo se zapitati šta ćemo sljedeće učiniti ili u čemu smo do sada uspjeli. Plavi šešir možemo koristiti na početku rasprave kako bismo odlučili o čemu ćemo raspravljati i što očekujemo od rasprave. On nam može pomoći u dogovaranju rasporeda korištenja ostalih šešira. Plavi šešir može poslužiti za razmatranje učinjenog na kraju rasprave.*

Svaka grupa dobit će jedan od šest šešira na kojem će biti zadaci. Strategija šest šešira se može primjenjivati u svim razredima tako što će nastavnik odrediti nivo i težinu zadataka za svaki uzrast.

Kroz učenje:

Aktivnost 4: Učenicima dijelim papire na kojima su pitanja za određenu boju šešira i upute. Rade u grupama i pišu svoje izlaganje.

Aktivnost 5: Učenicima dijelim kontrolne listiće kojima će provjeriti da li u njihovom radu ima grešaka. (Kontrolni listić služi za redigovanje teksta i predstavlja listu pitanja na koja učenici odgovaraju i na taj način provjeravaju pravopis i samu strukturu svoga teksta.)

Nakon učenja:

Aktivnost 6: Zadaća za naredni čas je prirema za diskusiju i usmeno izlaganje napisanog.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, pisani radovi, kontrolni listići, tabela za formativnu procjenu, šest šešira

<p>Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:</p> <p>Papiri u boji (šeširi), plakat, kontrolni listići,</p>
<p>Razmišljanje nakon časa:</p> <p><i>Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?</i></p> <p><i>Učenici su, kao i na prethodnom času, pokazali svoju kreativnost. Svi su bili motivirani i spremni za rad, a posebno zanimljiva im je bila strategija „šest šešira“.</i></p> <p><i>Koje promjene biste preporučili za:</i></p> <p><i>a) poboljšanje ovog časa?</i></p> <p><i>Ne bih ništa mijenjala na ovom času, smatram da su svi ishodi realizirani do kraja.</i></p>
<p>Autor pripreme: Merima Skenderović</p>
<p>Prilozi: zadaci na nastavnim listovima</p>

6.1.3. Priprema br. 3

<p>Priprema za čas br. : 3 <i>Usmeno izražavanje i slušanje/Razumijevanje i saradnja/ Lipov cvat/ Aleksa Mikić</i></p>
<p>Razred: V</p>
<p>Ishod učenja: <i>Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.</i></p>
<p>Pokazatelj razreda koji se pohada: <i>Učestvuje u diskusiji nakon što pročita i prouči radni materijal prateći dogovorena pravila za dijalog i diskusiju.</i></p>
<p>Uvod u učenje:</p>

Aktivnost 1. Na prethodnom času učenici su u grupama uradili zadatke koristeći strategiju „šest šesira“. Zadatak za zadaću je bio da razmisle o tome kakve veze ima ova pripovijetka i fotografije koje smo gledali na početku prvog časa na kojima djeca njihovog uzrasta, ili mlada, moraju da rade teške poslove.

Najavljujem aktivnost za ovaj čas, a to je diskusija na temu „Da li djeca trebaju raditi ili ne?“

Aktivnost 2: Prije početka diskusije pogledat ćemo kratki video o teškom radu djece u Africi i plakate kojima se obilježava Dan borbe protiv dječijeg rada (svake godine u junu). Razgovaramo o videu i plakatima i njihovim porukama. (Za plakate i prezentaciju korišten alat Canva for Education).

Kroz učenje:

Aktivnost 3 : Strategijom LOPTA UVJERAVANJA učenici nižih razreda se pripremaju za učestvovanje u diskusijama i iznošenje valjanih argumenata.

To je vježba davanja argumenata ili kontraargumenata. Učitelj/ica ili nastavnik/nastavnica ima lopticu koju baca pojedinim učenicima nakon što izgovori određenu tezu, odnosno tvrdnju. Ko uhvati loptu, mora brzo dati argument za ili protiv izrečene teze i baca lopticu dalje. Sljedeći učenik mora ili pobiti argument ili ga osnažiti (dodati novi argument). Vježba se nastavlja dok neko više ne zna šta bi rekao, što znači da je određena tema iscrpljena. Tada učitelj(i) (ili učenik/ca) zadaje novu tezu.

Teze za ovaj čas:

Djeca ne trebaju raditi teške poslove

Radeći od djetinjstva djeca se pripremaju za život

Roditelji su odgovorni za svoju djecu

Djeca trebaju pomagati u kućnim poslovima

Djeca u siromašnim zemljama su prisiljena raditi

Aktivnost 4: Učenici se dijele u grupe i svaka grupa dobija zadatak da prodiskutuje o zadatoj temi

Aktivnost 6: Nakon što sve grupe završe sa izlaganjem, učenici mogu postavljati pitanja ili davati komentare o tome koja grupa je najbolje uradila svoj zadatak.

Nakon učenja:

Aktivnost 7:

<p>Formativna procjena za ovaj čas:</p> <p>Nastavnička pitanja, Lopta uvjeravanja</p>
<p>Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:</p> <p>Videozapis, Canva for Education</p>
<p>Razmišljanje nakon časa:</p> <p><i>Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?</i></p> <p><i>Svi učenici su aktivno učestvovali u grupnom radu i razmjenjivali svoja znanja.</i></p> <p><i>Koje promjene biste preporučili za:</i></p> <p><i>a) sljedeći čas</i></p> <p><i>b) poboljšanje ovog časa?</i></p>
<p>Autor pripreme: Merima Skenderović</p>
<p>Prilozi:</p>

Komentar: Nakon realizacije nastavne jedinice „Lipov cvat“ Alekse Mikića u petom razredu, zapažena je aktivnost svih učenika, čak i onih koji su većinom pasivni. Svako je imao zadatak koji je morao uraditi unutar grupe. Svi ishodi i njihovi indikatori su realizirani i ispunjeni do kraja. Preporuka je da se za realizaciju jednog časa bira samo jedan ishod i indikator, iako se nekada čini da je to premalo. Ono što je nedostatak jeste premalo vremena, posebno u nižim razredima, jer se učenici tek upoznaju sa određenim strategijama i pojmovima pa je potrebno dodatno objašnjenje. Zato možda nema potrebe da se za svaku nastavnu jedinicu moraju održati časovi za svaku oblast (čitanje, pisanje, slušanje i usmeno izražavanje), nego da se jedna oblast obrađuje dva časa. Kod realiziranja časova usmenog izražavanja, pozitivno je to što i učenici mlađeg uzrasta uče pojmove kao što su: diskusija, argument i kritičko mišljenje. Čak i oni koji ne razumiju sam pojam, vrlo aktivno učestvuju i primjenjuju navedeno. Preporuka je svakako da se oveakve strategije uvedu u nastavu, bez obzira na krajnje ishode kurikularne reforme.

6.2. Šesti razred

6.2.1. Priprema br. 1

Priprema za čas br.1 : Čitanje / ključne ideje i detalji/ Šimo Ešić/ Cvjetko/

Razred: VI

Ishod učenja: *Objašnjava ključne teme i ideje teksta, analizira ih, analizira likove, događaje i njihove međuodnose u tekstu.*

Pokazatelj razreda koji se pohada:

1. *Pronalazi ključnu temu i ideje iz teksta detaljno analizirajući tekst*
2. *Analizira likove i njihovu pojedinačnu ulogu u tekstu uz razumijevanje njihovih međuodnosa*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. *Uvodna aktivnost za ovaj čas jeste razgovor o kućnim ljubimcima, ali i o zaštiti životinja. Strategijom „udice“, učenici „pecaju“ rješenja i odgovore. Razgovaramo o problemu napuštenih pasa i njihovim vlasnicima. Učenici iznose svoje stavove.*

Aktivnost 2: *Razgovor o ljubimcima samo je bio uvod za današnji književni tekst. Učenici već naslućuju temu o kojoj će se govoriti. Pokazujem im i sliku buše, vrste domaćeg jednobojnog goveda koja živi do 20 godina. Nakon toga zapisujem naslov nastavne jedinice. Usput ih pitam da li su u nižim razredima već čitali nešto od Šime Ešića. (Svi se sjećaju „Vezene torbice“).*

Kroz učenje:

Aktivnost 4. *Slijedi nastavnikovo čitanje teksta, a nakon kratke emocionalno-intelektualne pauze, strategijom nastavnčkih pitanja navodim učenike da razmisle o odlomku.*

Kako priča počinje? Kojim događajem?

Koji golem razlog otac ima da proda tele?

Postoje li takvi golemi razlozi i u odlukama tvoje porodice?

Šta se sljedećeg jutra događa? Ko dolazi? Šta pita? Kako otac odgovara? Zašto tako čini?

Zašto bi Zijad prenio lipu sebi u grad? Šta njemu uistinu nedostaje?

Aktivnost 5. *Na ovom mjestu se priča prekida, i pripovjedač nas upoznaje s Cvjetkom. Vraća nas u prošlost. Kako se zove ovaj postupak u pripovijedanju:*

- inspekcija
- introspekcija
- retrospekcija

Učenici se prisjećaju pojma retrospekcija i pismene vježbe koju su imali prethodni mjesec.

Strategijom CITAT-KOMENTAR učenici pronalaze osobine likova. Vježbu rade u paru. Nakon toga čitaju svoje zapise, uz komentare i objašnjenja.

Aktivnost 6. *Nakon čitanja parovi se javljaju i čitaju svoje komentare.*

Nakon učenja:

Aktivnost 8. *Za domaću zadaću krenimo u lova na imenice. U označenom odlomku pronaći sve imenice i odrediti im padež: *I nama je bila draga lipa u dvorištu. Sad bismo je, međutim, dali čika-Zijadu zajedno sa stolom i zemljom oko nje samo da nam ostavi Cvjetka. Jer, Cvjetko nije bio obično tele. On se igrao s nama, naučio je da nam jede iz ruke, volio je da se mazi i bio poslušan kao kuće. Kao da je razumio sve šta mu se kaže. Kad je bio posebno dobre volje, nije branio čak ni da ga jašemo.**

Drugi dio zadaće je pronaći internetske članke o zoološkim vrtovima i uvjetima u kojima životinje žive. Članci će biti potrebni za čas diskusije.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, tabela citat-komentar

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času: Računar, prezentacija

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Naučili nove i nepoznate riječi i proširili svoj rječnik.

Razvijanje empatije prema životinjama.

Koje promjene biste preporučili za:

- a) *sljedeći čas*

b) *poboljšanje ovog časa?*

Ne bih ništa mijenjala na ovom času, jer su u predviđenom vremenu realizirane sve planirane aktivnosti.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: *Tekst, nastavni listovi*

6.2.2. Priprema br. 2

Priprema za čas br. : 2 *Usmeno izražavanje i slušanje/Razumijevanje i saradnja/ Šimo Ešić/ Cvjetko/*

Razred: VI

Ishod učenja: *Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.*

Pokazatelj razreda koji se pohada: *Učestvuje u diskusiji pripremljen, nakon što je pročitao ili proučio traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze o temi, tekstu ili pitanju radi poticanja pažljive, dobro obrazložene razmjene ideja.*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku ovog časa prisjećamo se detalja iz priče i pripremamo se za čas diskusije.

Aktivnost 2: Učenicima predstavljam strategiju *Zamjena teza* i najavljujem zanimljivu diskusiju.

Zamjena teza je postupak u kojem se određeni problem rješava tako da se zagovaraju stavovi za i protiv. Realizira se u grupama (idealno 4 - 6 članova, a potrebno je odrediti glasnogovornika/cu grupe, voditelja/icu, zapisničare i suce.

Voditelj ima ulogu dobro objasniti problem i voditi računa da rasprava ne izlazi izvan područja teme. Naizmjenično daje riječ jednom i drugom zagovorniku teze. Postave se dvije teze, npr. A „Zološki vrt je važno mjesto za učenje o životinjama.“ i B „Zološki vrt je nehuman prema životinjama i treba ga zatvoriti“.

Jedan član se zaduži da zastupa tezu A, a drugi tezu B. Oni redom iznose argumente koji potvrđuju tezu koju zagovaraju. Nakon nekog vremena voditelj određuje zamjenu teza pa svaki zagovornik sad iznosi argumente za suprotnu tezu.

Zapisničar zapisuje sve zanimljive teze i pomaže glasnogovorniku da na kraju iznese najzanimljivije argumente koji su izrečeni.

Sudac ima ulogu bilježiti bodove za svaki izneseni argument i na kraju proglašava koja od ideja je dobila više kvalitetnih argumenata.

Kroz učenje:

Aktivnost 3 : *Učenici se dijele u grupe i pripremaju svoja izlaganja. Kao pomoć mogu koristiti tekst iz Čitanke, zapise iz sveske, ali i internetske članke u vezi sa ovom temom. Počinje diskusija i zamjena teza.*

Aktivnost 6: *Nakon što sve grupe završe sa izlaganjem, učenici mogu postavljati pitanja ili davati komentare o tome koja grupa je najbolje uradila svoj zadatak.*

Nakon učenja:

Aktivnost 7: *Za zadaću se prisjetiti šta podrazumijeva hronološko, a šta retrospektivno pričanje, jer će na narednom času pisati sastav na neku od tema o kojima smo govorili.*

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, prezentacija na flip chart papirima

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

flip chart papiri, računar

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Svi učenici su aktivno učestvovali u grupnom radu i pokazali zrelost, ali i sposobnosti kritičkog razmišljanja i razumijevanja drugog mišljenja.

Koje promjene biste preporučili za:

a) *sljedeći čas*

b) *poboljšanje ovog časa?*

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: *novinski i internetski članci*

6.2.3. Priprema br. 3

Priprema za čas br. : 3 *Pisanje/Pisanje i distribucija pisanih radova/ Šimo Ešić /Cyjetko*

Razred: VI

Ishod učenja: *Piše tekstove na osnovu iskustva ili zamišljanja koristeći odgovarajuću tehniku, dobar odabir detalja i dobro strukturiran redoslijed događaja.*

Pokazatelj razreda koji se pohada: *Piše tekst na osnovu obrađenih i poznatih tema, iznoseći tvrdnje i jasne dokaze*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. *Uz pomoć strategije Veliko 4 učenici pišu tekst u vezi sa tekstom Cyjetko. (Šta se u tekstu kaže? Kako se to u tekstu kaže? Šta tekst znači? Pa šta? – Zašto je to bitno za mene i kako to mogu primijeniti?). Ova strategija je pogodna da se provjeri razumijevanje teksta, ali i provjera pročitano (npr. na časovima lektire). Također, učenici kroz ova pitanja određuju i temu i ideju, a prepoznaju i različite tehnike pripovijedanja.*

Kroz učenje:

Aktivnost 2: *Učenici odgovaraju na pitanja (20 min.), a nakon toga dobijaju listiće za redigovanje teksta i provjeru.*

Aktivnost 3. *Nastavnik proziva učenike koji žele pročitati svoje radove, a drugi učenici mogu davati komentar.*

Nakon učenja:

Aktivnost 4: *Na kraju časa učenici na stikere pišu komentare u vezi sa ovom pričom, ali i sa ovakvim načinom obrade nekog teksta. Stikere lijepo na predviđeni plakat.*

Formativna procjena za ovaj čas:

Veliko 4, kontrolni listići, stikeri, plakat, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Samostalna analiza teksta i odgovaranje na pitanja; provjera napisanog

Koje promjene biste preporučili za:

a) *poboljšanje ovog časa?*

Ne bih ništa mijenjala na ovom času, smatram da su svi ishodi realizirani do kraja.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: Veliko 4, kontrolni listići

Komentar:

Pri obradi ovakvog tipa književnog teksta, učenici su vrlo empatični i često izražavaju svoje najdublje emocije. Svi planirani ishodi ispunjeni su u potpunosti, a svi učenici su vrlo aktivno učestvovali u njihovoj realizaciji. Preporuka je svakako da se učenicima unaprijed najavi tema i aktivnosti za naredni čas da bi njihova priprema bila potpunija. To se naročito preporučuje za učenike mlađeg uzrasta kojima je potrebno više vremena za pripremu nekog izlaganja. Prema komentarima koje su učenici ostavili na kraju trećeg časa obrade, može se zaključiti da im se ovakav vid nastave dopada i da se osjećaju opuštenije i bez pritiska. Također, već u 6. razredu učenici uče književno-teorijske pojmove, ali i pravopisno-gramatička pravila koja moraju primijeniti u provjeri svog pisanog rada. Alati koje nastavnik može koristiti u kreiranju časa, a koje poslije i učenici mogu primjenjivati u svom radu su: *Canva for Education, Padlet, Genially, Powtoon i dr.*

6.3. Sedmi razred

6.3.1. Priprema br. 1

Priprema za čas br.1 : Čitanje / ključne ideje i detalji/ Vjenceslav Novak/ Iz velegradskog podzemlja

Razred: VII

Ishod učenja: Čita književne i/ili informativne tekstove citirajući i prosuđujući njihove dijelove u svrhu argumentiranja vlastitih stavova / zaključaka..

Pokazatelj razreda koji se pohada: Argumentuje zaključke donesene na temelju teksta, citirajući konkretne tekstualne dokaze..

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Strategijom *Vruća olovka* započeti čas.

Za jednu minutu učenici trebaju napisati što više pojmova koji ih vezuju za riječ ovisnost.

Kada završe, prodiskutovati o njima.

- Šta je ovisnost?
- Koje vrste ovisnosti postoje?
- Koje probleme može izazvati?
- Za koga je sve ovisnost opasna, samo za ovisnika ili i za društvo? Zašto?
- Kako se može pomoći ovisniku?

Upoznati učenike sa informacijom da je novembar mjesec borbe protiv ovisnosti. (Pokazati plakate uz pomoć internetskog alata Canva for Education).

Aktivnost 2: U centar paukove mreže upisati riječ **NASILJE**.

Učenici navode asocijacije na ovu riječ. Bilježim ih u na tabli.

Razgovaramo o istim asocijacijama na ove dvije riječi.

- Šta nam to govori o odnosu alkohola i nasilja?

Učenici iznose svoje stavove o tome šta je za njih nasilje, kako se boriti protiv njega, šta uraditi ako je naš drug ili drugarica žrtva nasilja.

Najaviti temu i cilj časa.

Zapisujem naslov nastavne jedinice na tablu.

Kratko prodiskutovati o pojmovima velegrad i podzemlje.

Aktivnost 3.

Upoznajemo se sa autorom – projektor

Učenicima ukratko predstavljam sadržaj pripovijetke jer se na času obrađuje odlomak.

Razgovaramo o autoru i vremenu nastanka pripovijetke.

Kroz učenje:

Aktivnost 4. *Slijedi izražajno čitanje teksta u postepeno objašnjavanje nepoznatih riječi. . S obzirom na to da je u pitanju duža pripovijetka, prekidam čitanje po potrebi i razgovaramo o pročitanoj dijelu. Da li ćemo tekst čitati odjednom ili ćemo prekidati i pojašnjavati dijelove zavisi od učeničke motivacije, koncentracije, razumijevanja i doživljavanja književnog teksta.*

Slijedi čitanje teksta (nastavnica), a nakon kratke emocionalno-intelektualne pauze, strategijom nastavničkih pitanja navodim učenike da razmisle o odlomku.

Pitanja za učenike:

Kako živi Mikina porodica? U kojem dijelu teksta to vidimo?

- Zašto se Mika plaši ući u kuću? Jesu li razlog Mikinog straha batine koje bi mogao dobiti od žene?

- Što je u svakodnevnom životu češće: muž se boji žene ili žena muža? Misliš li da je to ispravno?

- Ali kao što obično u takovim zgodama, pored sve zamračene svijesti u njem se i sinoć stao javljati ponos i svijest o pravu gospodara koji je tu glava svemu pa smije da radi što hoće. Zašto Mika sebe smatra gospodarem? Smije li, zaista, gospodar raditi sve što hoće?

- Ujutro, kad se probudi, šta Mika otkriva?

- Zašto je otac tukao članove svoje porodice? Je li ih volio?

- Je li dozvoljeno tući onoga koga voliš?

- Je li dozvoljeno tući osobu koju ne voliš?

- Mikina porodica bila je siromašna. Je li otac pio da zaboravi na siromaštvo?

- Zašto majka nije pila?

-Kad je nasmrtno pretukao Evicu, Mika je bio pijan. Opravdava li to njegov postupak?

-Kako se otac ponaša kad otkrije šta je uradio? Šta se tada dešava u njegovoj duši? Kako se ponaša prema ženi? A kako prema kćerki?

-Zašto ne želi iskreno pokazati osjećaje prema svojoj ženi?

-Je li sramota priznati krivicu? Misliš li da je sramno da muškarac plače? Govori li nam Mikin odnos prema ženi da je on grub čovjek i kada je trijezan?

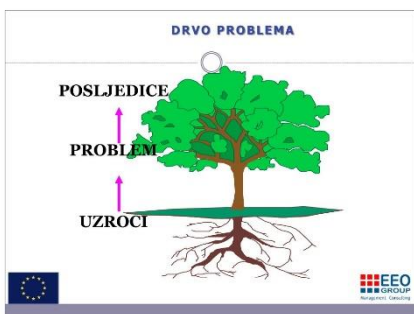
Nakon učenja:

Aktivnost 5. Strategijom Drvo problema učenici pokazuju razumijevanje teksta.

Uzrok – siromaštvo, nasilje u djetinjstvu

Problem – alkoholizam i nasilje

Rješenje – aktivnost zajednice i društva;

<https://www.slideserve.com/iden/trening-modul-i-razvoj-projekata-i-projektih-prijedloga-emina-pa-i-ilija-trnini> (preuzeto 2. 6. 2020.)

Formativna procjena za ovaj čas: Nastavnička pitanja, drvo problema

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času: Slike (karikature) na projektoru, računar.

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Učenici su pokazali savjesnost, ali i svjesnost problema sa kojima se društvo suočavalo nekad, ali nažalost, i danas. Davali su vrlo konkretne primjere, ali i prijedloge za rješavanje ovakvih problema. Naučili nove i nepoznate riječi i proširili svoj rječnik.

Koje promjene biste preporučili za:

- a) sljedeći čas:*
- b) Ne bih ništa mijenjala na ovom času, jer su u predviđenom vremenu realizirane sve planirane aktivnosti i postignut odabrani ishod i njegov indikator.*

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: Tekstovi – odlomci *Iz velegradskog podzemlja, V. Novak; drvo problema - shema*

6.3.2. Priprema br. 2

Priprema za čas br. : 2 *Usmeno izražavanje i slušanje/Razumijevanje i saradnja/ Vjenceslav Novak/ iz velegradskog podzemlja*

Razred: VI

Ishod učenja: *Učestvuje u nizu razgovora i saradnji s različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo uz primjenu jezičkog bontona.*

Pokazatelj razreda koji se pohvađa: *Učestvuje u razgovorima, postavljajući i odgovarajući na pitanja i saradjući sa različitim sagovornicima.*

Opisuje vlastite ideje, jasno i uvjerljivo.

Prihvata stanovišta i ideje drugih sagovornika.

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku ovog časa prisjećamo se detalja iz priče i pripremamo se za čas diskusije.

Aktivnost 2:

Svaka grupa dobija drugačiji zadatak. Podijeliti im nastvne listove sa zadacima i materijalom za rad. Pojasniti da trebaju zajednički, metodom grupnog rada riješiti zadatke. Za izradu zadataka imaju 10-15 minuta.

Grupa 1 – TUŽITELJI

Vi ste tužitelji. Dobili ste zadatak da sastavite optužnicu za Miku. Izaberite jednog predstavnika koji će biti glavni tužilac i prezentirati tužbu koju pripremite.

Grupa 2 – ODBRANA

Vi ste grupa advokata koja treba da brani Miku na sudu. Napišite njegovu odbranu. Izaberite jednog predstavnika koji će biti glavni branilac i prezentirati Mikinu odbranu.

Grupa 3 – KRAJ

Vi ste grupa pisaca koja treba promijeniti kraj priče. Razmislite šta bi se to moglo dogoditi da promijeni Evicinu sudbinu. Kakav kraj biste vi željeli da bude? Ko bi u ovoj situaciji mogao i trebao pomoći da se izbjegne tragedija? Izaberite predstavnika grupe koji će prezentirati vaš završetak priče.

Grupa 4 – CITAT – KOMENTAR

Vi ste književni kritičari. Vaš zadatak je da izdvojite nekoliko citata (dijelova) iz teksta i da ih prokomentarišete. Zašto ste baš te citate odabrali? Koje emocije izazivaju u vama? Zašto su vam ti citati važni? Izaberite predstavnika grupe koji će prezentirati citate koje ste izdvojili i vaše komentare.

Grupa 5 – ILUSTRATORI

Vi ste grupa ilustratora koja je dobila zadatak da napravi plakat za borbu protiv alkoholizma. Razmislite kakav bi to mogao biti plakat, šta bi bilo prikazano na njemu. Ilustrujte svoje ideje. Izaberite predstavnika grupe koji će prezentirati vaš plakat i objasniti ga.

Kroz učenje:

Aktivnost 3 : *Učenici se dijele u grupe i pripremaju svoja izlaganja. Kao pomoć mogu koristiti tekst iz Čitanke, zapise iz sveske, ali i internetske članke u vezi sa ovom temom.*

Aktivnost 6: *Nakon što sve grupe završe sa izlaganjem, učenici mogu postavljati pitanja ili davati komentare o tome koja grupa je najbolje uradila svoj zadatak.*

Nakon učenja:

Aktivnost 7: *Za zadaću se prisjetiti šta podrazumijeva hronološko, a šta retrospektivno pričanje, jer će na narednom času pisati sastav na neku od tema o kojima smo govorili.*

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, prezentacija na flip chart papirima

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

flip chart papiri, računar

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Svi učenici su aktivno učestvovali u grupnom radu i pokazali zrelost, ali i sposobnosti kritičkog razmišljanja i razumijevanja drugog mišljenja.

Koje promjene biste preporučili za:

- a) sljedeći čas*

- b) poboljšanje ovog časa?*

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: *novinski i internetski članci*

6.3.3. Priprema br. 3

Priprema za čas br. : 3 *Pisanje/Vrste i namjena teksta/ Iz velegradskog podzemlja/ Vjenceslav Novak*

Razred: VII

Ishod učenja: *Analizira teme književnih i informativnih tekstova; piše argumente u korist navedenih tvrdnji pozivajući se na sadržaj teksta.*

Pokazatelj razreda koji se pohada: *Piše tekst na osnovu obrađenih i poznatih tema, iznoseći tvrdnje i jasne dokaze*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. *U uvodnom dijelu podsjećamo se naučenog sa prethodnog časa. Učenicima najavljujem čas pisanja na osnovu svih elemenata koje su prethodno usvojili.*

Kroz učenje:

Aktivnost 2: *Strategijom Promijeni kraj učenici pišu svoj završetak ove priče. Na papirima će dobiti posljednji odlomak iz pripovijetke, a nakon toga počinju pisati vlastiti završetak u kojem*

<p>će pokušati riješiti problem ili dati prijedlog za njegovo rješavanje. Ovom strategijom učenici razvijaju kritičko mišljenje, ali i pokazuju svoju zrelost za rješavanje ozbiljnih životnih problema. Aktivnost 3. Nakon što završe pisanje, učenici će na kontrolnim listićima dobiti pitanja za redigovanje ili novi pristup svom napisanom tekstu.</p>
<p>Nakon učenja:</p> <p>Aktivnost 4: Na kraju časa učenici na stikere pišu komentare u vezi sa ovom pričom, ali i sa ovakvim načinom obrade nekog teksta. Stikere lijepo na predviđeni plakat.</p>
<p>Formativna procjena za ovaj čas:</p> <p>Promijeni kraj, kontrolni listići, stikeri, plakat, tabela za formativnu procjenu</p>
<p>Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:</p>
<p>Razmišljanje nakon časa:</p> <p>Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?</p> <p>Razvijanje kritičkog mišljenja i rješavanje problema.</p> <p>Koje promjene biste preporučili za:</p> <p>a) poboljšanje ovog časa?</p> <p>Ne bih ništa mijenjala na ovom času, smatram da su svi ishodi realizirani do kraja.</p>
<p>Autor pripreme: Merima Skenderović</p>
<p>Prilozi: Promijeni kraj, kontrolni listići</p>

Komentar:

Nakon tri časa obrade nastavne jedinice *Iz velegradskog podzemlja*, Vjenceslava Novaka (odlomak), učenici su na stikerima napisali da su na ovim časovima bili najviše emotivni, ali i da su dobili različite ideje za pomoć ljudima koji se nalaze u sličnim situacijama. Svi ishodi i indikatori ostvareni su do kraja, a već nakon prvog časa, ukazala se potreba za povećanjem broja aktivnosti, jer su učenici pokazali veliki interes za ovu temu.

6.4. Osmi razred

6.4.1. Priprema br. 1

Priprema za čas br.1 : Čitanje / ključne ideje i detalji/ Zulfikar Zuko Džumhur „Nekrolog jednoj čaršiji“ (odlomak)

Razred: VIII

Ishod učenja: Pažljivo čita ili sluša tekst u cilju razumijevanja ili donošenja logičkih zaključaka; citira konkretne tekstove pri pisanju ili govori u svrhu argumentovanja zaključaka donesenih na temelju teksta.

Pokazatelj razreda koji se pohađa: Analizira tekst uz argumentiranje dijelovima teksta i donosi zaključke.

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku časa učenicima na prezentaciji pokazujem različite karikature poznatih ličnosti koje oni trebaju pogađati i primijetiti šta je neobično na tim slikama. Nakon otkrivanja svih likova dolazimo do zaključka šta je to karikatura, postavljanjem različitih pitanja. (Učenici trebaju uočiti da su neki dijelovi tijela kod likova na karikaturi izobličeni, prenaplašeni, smiješni, ružni i sl.).

Aktivnost 2: Nakon toga najavljujem današnju nastavnu jedinicu i pišem naslov na tabli.

Ujedno učenike upoznajem sa autorom i njegovim radom.

Aktivnost 3. Pokazujem im neke od njegovih karikatura. Naglašavam da ćemo o Zuki Džumhuru još govoriti nakon pročitano odlomka, ali i na narednom času.

Kroz učenje:

Aktivnost 4. Slijedi čitanje teksta (nastavnica), a nakon kratke emocionalno-intelektualne pauze, strategijom nastavnčkih pitanja navodim učenike da razmisle o odlomku.

Pitanja: O čemu odlomak govori?

Da li ovaj tekst ima fabulu?

Da li možemo izdvojiti glavne i sporedne likove?

Da li tekst ima temu i ideju?

Nakon njihovih odgovora, dolazimo do zaključka da ovaj tekst nije čisto književni.

Aktivnost 5. *Učenici se slučajnim odabirom (izvlačenjem papirića) dijele u parove.*

Aktivnost 6. *Parovi imaju zadatak da zajedno detaljno pročitaju tekst i u tabelu (**citāt-komentar**) upisuju dijelove teksta koji su im nejasni ili o kojima žele porazgovarati sa drugim parovima. Također, potrebno je da za vrijeme čitanja izdavaju nepoznate i manje poznate riječi, čije značenje ćemo protumačiti poslije.*

Aktivnost 7. *Nakon čitanja parovi se javljaju i čitaju svoje komentare. Objašnjavamo i značenje nepoznatih riječi.*

Zajednički dolazimo do zaključka da je pisac u ovom odlomku govorio o Istanbulu i da se ovakva vrsta teksta naziva PUTOPIS. Definiciju zapisujem na tabli.

Usput im pokazujem slike džamija i arabeski koje se spominju u odlomku. Također, definišemo pojam nekrolog.

Nakon učenja:

Aktivnost 8. *Učenici za zadaću trebaju pročitati odlomak koji će dobiti na času, a koji govori o Sarajevu. Najavljujem da ćemo na narednom času govoriti o tom odlomku, ali i napraviti poređenje sa ovim kojeg smo čitali na današnjem času. Učenicima dajem zadatak da nacrtaju karikaturu po želji (pisac, drug iz razreda, neka situacija, dio grada i sl.)*

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, tabela citat-komentar, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Slike (karikature) na projektoru, računar.

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Učenici su povezali znanja iz književnosti, likovne umjetnosti i arhitekture.

Naučili nove i nepoznate riječi i proširili svoj rječnik.

Koje promjene biste preporučili za:

c) sljedeći čas

d) *poboljšanje ovog časa?*

Ne bih ništa mijenjala na ovom času, jer su u predviđenom vremenu realizirane sve planirane aktivnosti i postignut odabrani ishod i njegov indikator.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: Karikature, tekstovi iz putopisa „Nekrolog jednoj čaršiji“

6.4.2. Priprema br. 2

Priprema za čas br. : 2 *Usmeno izražavanje i slušanje/Razumijevanje i saradnja/ Zulfikar Zuko Džumhur/Nekrolog jednoj čaršiji*

Razred: VIII

Ishod učenja: *Priprema se i sudjeluje efikasno u nizu razgovora i saradnji sa različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo.*

Pokazatelj razreda koji se pohađa: *Učestvuje u diskusiji pripremljen, nakon što je pročitao ili proučio traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze o temi, tekstu ili pitanju radi poticanja pažljive, dobro obrazložene razmjene ideja.*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku ovog časa učenici pokazuju karikature koje su nacrtali i kačimo ih na plakat.

Aktivnost 2: Nakon toga puštam im kratak videozapis iz serijala „Hodoljublja“, u kojem će se učenici još bolje upoznati sa samim autorom i njegovim životom i djelom.

Kroz učenje:

Aktivnost 3 : Učenici uz pomoć nastavničkih pitanja ukratko prezentiraju odlomak koji su trebali pročitati za domaću zadaću.

Nastavnička pitanja:

O čemu govori odlomak?

Da li ga možemo prepričati?

Koja je razlika između odlomka o Istanbulu i ovog o Sarajevu?

Koje su sličnosti?

Aktivnost 4: Učenici se dijele u grupe i svaka grupa dobija zadatak da prodiskutuje o zadatoj temi i za 15 minuta na plakatu predstavi zadatak koji će dobiti na nastavnim listovima.

Najavljujem im da će oni na ovom času govoriti o svom gradu. Svaka grupa ima zadatak da predstavi jedan segment o kojem se može pisati u putopisu.

1. grupa: Arhitektura Sarajeva

2. grupa: Praznici koji se slave u Sarajevu

3. grupa: Hrana i piće

4. grupa: Ljudi i običaji u Sarajevu

Aktivnost 5. Učenici prezentiraju svoje radove koje su napisali ili nacrtali na flip chart papirima i kače ih na tablu.

Aktivnost 6: Nakon što sve grupe završe sa izlaganjem, učenici mogu postavljati pitanja ili davati komentare o tome koja grupa je najbolje uradila svoj zadatak.

Nakon učenja:

Aktivnost 7: Za zadaću učenici imaju zadatak podsjetiti se pjesme Abdulaha Sidrana „Bašeskija“ i ukratko napisati na koji način o Sarajevu govori pjesnik, a na koji način putopisac i zašto im je obojici Bašeskija bio inspiracija?

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, prezentacija na flip chart papirima, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Videozapis, flip chart papiri, računar

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Svi učenici su aktivno učestvovali u grupnom radu i razmjenjivali svoja znanja o historiji, arhitekturi i kulturi svoga grada. Također, pokazali su veliku kreativnost u izradi plakata na flip chart papirima.

Koje promjene biste preporučili za:

c) sljedeći čas

d) poboljšanje ovog časa?

Skratila bih vrijeme učenicima za izradu prezentacija na flip chart papirima, jer sve grupe do kraja časa nisu stigle prezentirati svoj rad.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: videozapis (*Hodoljublja*), zadaci na nastavnim listovima

6.4.3. Priprema br. 3

Priprema za čas br. : 3 *Pisanje/Pisanje i distribucija pisanih radova/ Nekrolog jednoj čaršiji, Zulfikar Zuko Džumhur*

Razred: VIII

Ishod učenja: *Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici*

Pokazatelj razreda koji se pohađa: *Piše jasan i smislen rad u kojem su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Na početku časa podsjećamo se osnovnih pojmova koje vežemo za putopis. Ponavljamo naučeno.

Aktivnost 2: Nakon toga učenicima najavljujem da će oni danas pisati svoje putopise, ali prije toga naučit ćemo kako napisati kratku pjesmu od 5 stihova. Objašnjavam im da se takva pjesma zove činkvina.

Tema za njihovu pjesmu je Sarajevo.

Činkvina se piše na sljedeći način:

1. stih je jedna riječ-imenica (imenovanje teme)
2. stih su dvije riječi – dva pridjeva (opisujemo temu)
3. stih su tri riječi – tri glagola ili gl. imenice (iskazujemo osjećanja)
4. stih su četiri riječi – rečenica ili fraza o temi
5. stih je opet jedna riječ- sažetak teme

Čitam im jedan primjer:

Npr. Majka

Majka

nježna, brižna

strepri, voli, strahuje

majka, prijatelj bez interesa

zauvijek

Aktivnost 3. Učenici pišu svoje činkvine na papirima različitih boja, kasnije ih čitamo i lijepimo na plakat.

Kroz učenje:

Aktivnost 4: Učenicima dijelim papire na kojima će pisati svoj putopis. Tema za ovaj putopis je slobodna i učenici mogu pisati o bilo kojem gradu koji su posjetili. Potrebno je dati naslov svome radu. Nakon toga učenici počinju pisati.

Aktivnost 5: Učenicima dijelim kontrolne listiće kojima će provjeriti da li u njihovom radu ima grešaka. (Kontrolni listić predstavlja listu pitanja na koja učenici odgovaraju i na taj način provjeravaju pravopis i samu strukturu svoga teksta.)

Aktivnost 6: Učenici koji žele čitaju svoje radove, a onda mi svi učenici vraćaju papire. Najvaljujem im da će tema za narednu pismenu vježbu biti pisanje putopisa.

Nakon učenja:

Aktivnost 7: Na kraju ćemo još jednom ponoviti šta je putopis, a učenici će glasanjem odabrati čiji putopis je bio najbolji.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, činkvina, pisani radovi, kontrolni listići, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Papiri u boji, plakat, kontrolni listići, činkvina

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Učenici su, kao i na prethodnom času, pokazali svoju kreativnost, posebno pri pisanju činkvina. Svi su bili motivirani i spremni za rad.

Koje promjene biste preporučili za:

b) poboljšanje ovog časa?

Ne bih ništa mijenjala na ovom času, smatram da su svi ishodi realizirani do kraja.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: zadaci na nastavnim listovima

Komentar: Nakon realizacije tri nastavna sata (iz oblasti književnih tekstova) definirana na ishodima učenja, može se napraviti komparacija sa prethodnim časovima na kojima nisu korištene strategije, niti postavljeni ishodi učenja. Iako je tekst Zuke Džumhura prelazna vrsta između

književnog i dokumentarnog (ili informativnog teksta), on je u ovom slučaju obrađivan isključivo u oblasti književnosti, ali u korelaciji sa drugim predmetima i oblastima.

Pozitivne strane izvođenja nastave na ovakav način su sljedeće:

- učenici su uočili promjenu i bili zadovoljni promjenom koju su donijeli novi pristupi;
 - strategije koje su korištene na ovim časovima su novine sa kojima se učenici susreću prvi put;
 - na svakom času aktivno su sudjelovali svi učenici, a naglasak je bio na oblasti čitanja gdje su ozbiljno pristupili tekstu i informacijama koje im odlomak pruža;
- Vrlo je važno naglasiti da je nemoguće svaku nastavnu jedinicu obraditi kroz sve tri oblasti, ako što je urađeno u navedenim primjerima, kako zbog obima nastavnog plana i programa, tako i zbog nemogućnosti primjene ishoda iz određene oblasti za svaku nastavnu jedinicu.

6.5. Deveti razred

6.5.1. Primjer br. 1

Priprema za čas br.1 : Čitanje (INFORMATIVNI TEKSTOVI) / ključne ideje i detalji/ Dokumentarni film

Razred: IX

Ishod učenja: Usvaja i ispravno koristi niz riječi i izraza iz određene oblasti dovoljnih za čitanje, pisanje i slušanje za nastavak obrazovanja i životne uloge; pokaže neovisnost u proširivanju rječnika kad naiđe na nepoznatu riječ koja je važna za razumijevanje ili izražavanje.

Pokazatelj razreda koji se pohađa: Usvaja i pravilno koristi riječi i izraze karakteristične za određena područja, dovoljne za čitanje, pisanje, govor i slušanje kao preduslov za daljnje obrazovanje i spremnost za karijeru.

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Strategijom *vruće olovke* učenici trebaju da se prisjete i zapišu što više pojmova koji ih podsjećaju na časove medijske kulture. Vrlo je važno da se ovi časovi ne oslanjaju samo na usvajanje različitih činjenica i pojmova u vezi sa određenom vrstom medija, nego da učenici postanu svjesni da su i sami svakodnevno oni koji učestvuju u procesu razmjene informacija putem medija.

Nakon što su nabrojali po nekoliko pojmova, pitam ih koje društvene mreže ili online platforme koriste najčešće i u koje svrhe. Također, razgovarat ćemo o filmu kao umjetnosti i na koji način film prenosi informaciju do svojih gledalaca. Nakon toga najavljujem kratak muzički kviz.

Aktivnost 2. U ovoj aktivnosti učenicima puštam muziku iz različitih, poznatih filmova, a oni pogađaju (*Titanik, Romeo i Julija, Kralj lavova, Pirati s Kariba...*). Posljednje muzičko pitanje bit će u vezi sa dokumentarcem koji smo gledali na jednom od prethodnih časova (*Leteća Ana*) i na osnovu njega vodili raspravu o djeci sa poteškoćama (u ovom filmu to je djevojčica koja je rođena sa jednom vrstom poremećaja u broju hromozoma koji se manifestuje kao Turetov sindrom). Nakon što učenici prepoznaju i posljednju numeru, navest ću ih da sami dođu do teme današnjeg časa.

Na tabli pišem naslov: Dokumentarni film

Kroz učenje:

Aktivnost 2. Prije samog čitanja teksta, učenici će prvo dobiti pitanja čiji odgovori se kriju u tekstu. Reći ću im da pažljivo pročitaju pitanja i podvuku ključne riječi koje trebaju pronaći u tekstu. Dijelim im tekstove o dokumentarnom filmu i osnovnim pojmovima u vezi sa tom vrstom filmskog izražavanja.

Aktivnost 3. Nakon čitanja pitanja, učenici u paru čitaju tekst i pišu zabilješke po Cornellovom metodu.

Aktivnost 4. Kada svi učenici završe, svaki par odgovara na jedno pitanje i pokazuje svoje zabilješke u sveskama.

Aktivnost 5. Zajedno ponavljamo osnovne pojmove koje su učenici naučili na ovom času.

Nakon učenja:

Za zadaću će učenici pogledati dokumentarni film „Sarajevska pop-rock scena“ i razmisliti o muzici koju bi oni koristili u filmu o svojoj generaciji.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, zabilješke po Cornellovom metodu, tabela za formativnu procjenu

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Prezentacija za muzički kviz.

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike? Dobar primjer na ovom času bilo je povezivanje novih sadržaja sa prethodnim znanjima, dobro poznavanje filmske muzike, ali i isticanje važnosti dokumentarnog filma kao jedne vrste medija koji nam pruža korisna znanja. Ono što je za učenike najvažnije jeste praktična primjena ovih znanja pri samostalnom snimanju njihovog dokumentarca.

Koje promjene biste preporučili za:

- a) sljedeći čas: Drvo problema u vezi sa filmom *Leteća Ana*.

- b) poboljšanje ovog časa? Navođenje još više naslova dokumentaraca koji su bliski njihovom uzrastu.

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: Muzika iz filmova, informativni tekst o dokumentarnom filmu, link za gledanje filma za zadaću

6.5.2. Primjer br. 2

Priprema za čas br.2 : *Pisanje (INFORMATIVNI TEKSTOVI) / ključne ideje i detalji/ Dokumentarni film*

Razred: IX

Ishod učenja: *Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.*

Pokazatelj razreda koji se pohada: *Piše jasne i smislene radove u kojima su sadržaj, organizacija i stil primjereni zadatku, svrsi i publici.*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. *Na početku vodimo razgovor o filmu koji su učenici pogledali za domaći zadatak. Razgovaramo i o temama koje dokumentarni film može imati.*

Aktivnost 2. *Najavljujem učenicima da će oni danas pisati o tome kakav bi film snimili o devet godina provedenih u osnovnoj školi.*

Kroz učenje:

Aktivnost 3. Svaki učenik dobija unaprijed pripremljene nastavne listove sa pitanjima koja će im pomoći da što bolje osmisle kako bi izgledao dokumentarni film o njihovoj generaciji.

Aktivnost 4. Strategijom generiranja ideja učenici prave okvir za scenarij svoga filma.

Aktivnost 5. Prave spisak osoba koje bi se trebale pojaviti u tom filmu i mrežu sjećanja za te osobe.

Aktivnost 6. Nakon što odgovore na sva pitanja i daju naziv svom mogućem filmu, učenici pomoću kontrolnih listića za redigovanje provjeravaju svoj rad.

Aktivnost 7. Radove lijepo na ploču i pravimo galeriju kroz koju učenici prolaze.

Nakon učenja:

Za zadaću razmisliti o temi „Muzika nekad i sad“.

Formativna procjena za ovaj čas:

Nastavnička pitanja, generiranje ideja, mreža sjećanja, šetnja kroz galeriju

Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:

Prezentacija sa pitanjima za učenike.

Razmišljanje nakon časa:

Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?

Koje promjene biste preporučili za:

- a) sljedeći čas
- b) poboljšanje ovog časa?

Autor pripreme: Merima Skenderović

Prilozi: Pitanja za učenike

6.5.3. Primjer br. 3

Priprema za čas br. : 3 *Usmeno izražavanje i slušanje/Razumijevanje i saradnja/ Dokumentarni film*

Razred: IX

Ishod učenja: *Priprema se i sudjeluje efikasno u nizu razgovora i saradnji sa različitim sagovornicima, nadogradnji na idejama drugih i izražavanju vlastitih ideja jasno i uvjerljivo.*

Pokazatelj razreda koji se pohada: *Učestvuje u diskusiji pripremljen, nakon što je pročitao ili proučio traženi materijal; isključivo se oslanja na tu pripremu pozivajući se na dokaze o temi, tekstu ili pitanju radi poticanja pažljive, dobro obrazložene razmjene ideja.*

Uvod u učenje:

Aktivnost 1. Čas započinjemo kratkim videozapisom o popularnoj muzici.

Aktivnost 2: U kutiji su na papirima napisana imena svih učenika. Najavljujem učenicima da ćemo danas imati diskusiju na zadatu temu. Iz kutije izvlačim papire sa imenima učenika i dijelim ih u tri grupe (ZA, PROTIV, NEUTRALNI). Dvije grupe (ZA i PROTIV) idu na dvije strane, a treća ostaje na vrhu učionice.

Aktivnost 3. Objašnjavam im strategiju „Između dvije vatre“ i postavljam tezu na tablu.

O nekom spornom pitanju do kojeg se dođe u nastavi zamole se učenici da svoj stav izraze tako da stanu u tri grupe – grupa koja je izričito ZA, grupa koja je izričito PROTIV, i grupa koja je IZMEĐU DVIJE VATRE.

Npr. postavi se pitanje treba li djecu kažnjavati ili ne? Svaka od grupa ZA i PROTIV porazgovara o svojim argumentima i izabere jednog predstavnika koji javno iznosi argumente za njihov stav.

Vodi se živa rasprava, a učenici koji su IZMEĐU DVIJE VATRE imaju pravo prelaziti na jednu ili drugu stranu ukoliko misle da je neki argument dobro postavljen. Na kraju se ustanovi koja opcija ima više zagovornika. (Zbirka strategija, metoda i tehnika za poticanje kritičkog mišljenja - priručnik za učitelje/ce)

Kroz učenje:

Aktivnost 3 : Teza za diskusiju je: *Izbor muzike je jako bitan za razvoj ličnosti – DA ili NE*

<p>Aktivnost 4: Učenici u grupama pripremaju svoja izlaganja. Svaka ekipa treba izabrati vođu koji će prezentirati argumente koji će potvrditi tezu za koju se zalažu.</p> <p>Aktivnost 5: Dok grupe iznose argumente, učenici koji su u neutralnoj grupi imaju pravo da biraju kojoj će se grupi pridružiti, a ako se ne slažu sa navedenim tvrdnjama, mogu slobodno preći u drugu grupu. Ovakva vrsta diskusije traje 15 minuta, a nakon toga proglašavamo pobjednika na osnovu broja članova koji su ostali u toj grupi.</p> <p>Aktivnost 6: Nakon što diskusija završi, učenici mogu postavljati pitanja ili davati komentare o tome koja grupa je najbolje uradila svoj zadatak.</p>
<p>Nakon učenja:</p> <p>Aktivnost 7: Na kraju časa slušamo pjesmu koju su učenici izabrali na prethodnom času, a bit će o mogućem filmu o njihovoj generaciji.</p>
<p>Formativna procjena za ovaj čas:</p> <p>Nastavnička pitanja, <i>Između dvije vatre</i>, diskusija, tabela za formativnu procjenu</p>
<p>Tehnologija/mediji koje treba koristiti na ovom času:</p> <p>Videozapis, računar</p>
<p>Razmišljanje nakon časa:</p> <p><i>Šta je na ovom času bilo dobro za vaše učenike?</i> Svi učenici su aktivno učestvovali u grupnom radu i razmjenjivali svoja znanja o historiji, arhitekturi i kulturi svoga grada. Također, pokazali su veliku kreativnost u izradi plakata na flip chart papirima.</p>
<p>Prilozi: videozapis, muzička numera</p>

Komentar: Časovi medijske kulture često su i nastavnicima i učenicima sadržaj koji je najmanje zanimljiv, osim ako se ne realizira na neki način koji će privući pažnju i interes učenika, što baš ne uspijeva svakom nastavniku.

Medijska i informacijska pismenost pojam je sa kojim se učenici trebaju upoznati već u osnovnoj školi, jer su i sami dio medijskih sadržaja i učestvuju u njihovom kreiranju, najčešće putem

društvenih mreža i drugih platformi koje svakodnevno, najčešće nesvjesno, koriste u različite svrhe.

Realizacija časova, koja je predstavljena u navedenim pripremama, bila je upravo primjer da i časovi medijske kulture mogu biti jako zanimljivi i inspirativni za učenike. Teoretske pojmove o dokumentarnom filmu, učenici IX razreda usvojili su vrlo jednostavno, zahvaljujući strategijama namijenjenim za učenje novih pojmova, a sve naučeno mogli su primijeniti i praktično, izradom vlastitog dokumentarca. Ovakvim načinom realizacije časova medijske kulture podiže se svijest o važnosti poznavanja medija, kojima su učenici izloženi već u najranijem uzrastu, ali i o potencijalnim opasnostima kojima mogu biti izloženi prilikom upotrebe određenih vrsta medija.

Također, kroz ovakve časove učenici uče na koji način prepoznati informaciju koja je tačna i provjerena i na koji način i sami mogu kreirati određene medijske sadržaje.

Nakon realiziranja šest nastavnih sati na ovakav način, zaključuje se da se nastavnik mora mnogo više pripremati i razmišljati o strategijama koje će primijeniti u određenoj aktivnosti, a koja će učenicima olakšati usvajanje određenih sadržaja. Vrijeme uloženo u kreiranje nastavne pripreme doprinjet će dinamičnom času ispunjenom različitim aktivnostima, prilagođenim svakom učeniku. Grupni rad vrlo je važan segment u realiziranju ovakve nastave, ali ne grupni rad u kojem svi učenici rade sve, nego u kojem su učenici partneri koji ravnopravno i prema vlastitim afinitetima dijele zadatke koji će ih dovesti do krajnjeg cilja. Nastavnik je tu samo mentor koji usmjerava i daje pomoć ili dodatna objašnjenja, ako je to potrebno.

Ako u odjeljenju ima učenika koji rade po individualnom ili individualiziranom planu i programu, nastavnik za njih treba pripremiti primjerene zadatke, ali ih svakako uključiti u grupni rad u kojem će te zadatke riješavati.

Ono što bi trebalo posebno naglasiti jesu refleksije nastavnika, ali i učenika, nakon održanih časova prema uputama koje su dobili na ovim edukacijama. Svi su se složili u jednom – da su naučeno mogli primijeniti u razredu u obradi konkretnih nastavnih jedinica i svoje časove realizirati na malo drugačiji način.

ZAKLJUČAK

Mnogo je segmenata koji utječu na nastavni proces i svakodnevne, nepredviđene situacije u razredu. Zato je vrlo teško reći da će sve promjene koje sa sobom donese kurikularna reforma i primjena ishoda učenja u nastavi poboljšati i olakšati nastavniku njegovu aktivnost. Međutim, neizbježno je slijediti evropske i svjetske savremene trendove u nastavi koji prate potrebe učenika koji odrasta u modernom okruženju punom izazova i mogućnosti. Nastavnik treba iskoristiti prednosti svega onoga što reforma sa sobom nosi, ali i osloniti se na prethodna znanja i iskustva i kombinirati oboje. Ishodi učenja u nastavi sigurno su dobar početak za primjenu nečega što je prilagođeno učeniku koji odrasta u modernom dobu.

Pripreme, koje su dio ovog rada, primjer su dobre nastavne prakse koja se može realizirati u nastavi jezika i književnosti i prije nego što kurikularna reforma zvanično bude uvedena u škole. Ishodi učenja mogu biti dobre smjernice nastavnicima i pomoći im u radu u odjeljenjima sa velikim brojem učenika gdje svaki učenik ima različite obrazovne navike, sposobnosti i mogućnosti. Časovi realizirani prema predstavljanim nastavnim pripremama pokazali su da aktivnost sa nastavnika prelazi na učenika, a nastavnik postaje samo mentor i pomoćnik koji učenicima daje smjernice. Ono što se pokazalo kao nedostatak, jeste premalo vremena za neke aktivnosti, posebno u odjeljenjima sa većim brojem učenika. Ideja koja je predstavljena za realiziranje časova književnosti kroz tri različite oblasti jeste dobra, ali ju je nemoguće primijeniti na postojeći nastavni plan i program i svaku nastavnu jedinicu koja je dio tog programa. Da bi reforma bila cjelovita, a mogućnost ostvarivanja postavljenih ishoda ostvariva u potpunosti, neophodno je krenuti iz korijena i promijeniti, revidirati i sažeti program čije realiziranje predstavlja veliko opterećenje za učenike. Također, sadržaje (posebno iz književnosti) potrebno je promijeniti, osavremeniti, osloboditi svih političkih i nacionalističkih predznaka i prilagoditi učeniku koji raste u savremenom dobu. Da bi sve to bilo moguće, reforma mora ići s vrha, a obuhvatiti sve učesnike odgojno-obrazovnog procesa. Edukacije koje su nastavnici Bosanskoga jezika prošli i na osnovu njih održali časove pružile su jedan drugačiji pristup nastavi jezika i književnosti. Dosadnašnji rezultati iz sarajevskih eksperimentalnih odjeljenja (iz 6 škola) pokazuju jako dobre rezultate koje učenici postižu, a časovi postaju zanimljiviji i puni novih aktivnosti i sadržaja.

Najveći posao, ali i izazov i zadatak svih onih koji učestvuju u nastavnom procesu, jeste da se usavršavaju i ishode primjenjuju na ispravan način, u odnosu na učenike kojima su ti ishodi

namijenjeni u određenom trenutku. Primjenom ishoda učenja u nastavi ne smije se odustati od odgojnog cilja nastavnog procesa, jer je škola odgojno-obrazovna ustanova.

Bosanski jezik i književnost, kao nastavni predmet, nalazi se u jednoj vrlo nezavidnoj društveno-političkoj situaciji i često je predmet polemiziranja onih koji nemaju nikakvog doticaja sa nastavnim procesom. Zato će provođenje reforme sa sobom donijeti probleme u vidu ujednačavanja nastavnih planova i programa na teritoriji cijele države, ali nažalost, i na mnogo užem području, jer ne primjenjuju sve škole u Kantonu Sarajevo ista nastavne planove i programe. Međutim, ne smije se odustati zbog političkih razloga, nego se voditi naučnim činjenicama i primjerima dobre prakse iz zemalja u kojima se ovakva nastava već realizira.

Ono što je neophodno u samom provođenju reforme, ali i primjeni ishoda učenja u nastavi, jeste obavezna edukacija studenata nastavničkih fakulteta koji u razred neće ući nesprenni i nepripremljeni na ono što ih čeka u njihovom budućem pozivu. Zato predmet Metodika nastave jezika i književnosti treba postati jedan od predmeta kojeg će studenti početi izučavati možda već na drugoj godini studija, a boravak u učionicama/radionicama povećati sa dosadnašnjih 10, na najmanje 20-30 časova na svakoj godini izučavanja ovog predmeta. Izvođenje časova definisanih na ishodima učenja samo je početni korak u dugotrajnom procesu pomjeranja sa tačke u kojoj se trenutno nalazi obrazovanje u Bosni i Hercegovini. To možda neće biti idealan model, ali je sigurno savremeniji i prilagođeniji generacijama koje se obrazuju ili će se obrazovati u budućnosti.

Literatura i izvori:

1. <http://civitas.ba/mreza/izvjestaji-studije-i-preporuke/medjupredmetni-pristup-u-razvoju-interpersonalne-i-gradjanske-kompetencije-kod-ucenika/> (preuzeto 25. 6. 2019.)
2. <http://www.unizg.hr/studiji-i-studiranje/cjelozivotno-obrazovanje-i-usavršavanje/podrska-nastavnicima/ucenje-i-poucavanje-u-visokom-obrazovanju-upravo/kurikulum/> (preuzeto 25. 6. 2019.)
3. http://www.ssbm.hr/libraries/0000/3323/ISHODI_LABIN.pdf (preuzeto 26. 6. 2019.)
4. https://www.google.com/search?q=bloomova+taksonomija+znanja&rlz=1C1FDUM_e_nBA478BA478&oq=bloomova+&aqs=chrome.2.35i39j69i57j0l4.3762j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8; preuzeto 14. 8. 2019.
5. <https://www.skolskiportal.hr/kolumne/formativno-pratis-sumativno-ocjenjuje/> (preuzeto 2. 6. 2020.)
6. <https://www.alkascript.hr/index.php/katalog-proizvoda/osnovne/skole?format=raw&task=download&fid=192> (preuzeto 3. 6. 2020.)
7. KENNEDY, D. 2006. *Writing and using learning outcomes: a practical guide*, Cork, University College Cork (preuzeto sa: <https://cora.ucc.ie/handle/10468/1613>; 2. 9. 2019.)
8. *Zajednička jezgra definisana na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini*; APOS0, Mostar, 2018.
9. Rosandić, Dragutin; *Metodika književnoga odgoja; Školska knjiga Zagreb, 2005*
10. Rosandić, Dragutin; *Kurikulski metodički obzori, Školske novine Zagreb, 2003.*
11. Listeš S., Grubišić Belina L.; *Kompetencijski pristup nastavi Hrvatskog jezika, Školska knjiga Zagreb, 2016.*
12. *Vodič za nastavnike/nastavnice*; British council, 2007.
13. *Grupa autora; Svezame, otvori se 5, 6, 7, 8, 9; NIK „Sezam“ d.o.o., Sarajevo, 2010.*